

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет туризму

Кафедра туризмознавства і краєзнавства

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

на тему: «ГЕОПОЛІТИЧНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ ТА МІЖНАРОДНІ
ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ: РОЛЬ ДИПЛОМАТІЇ ТУРИЗМУ У ЗНИЖЕННІ
РИЗИКІВ І ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНИХ ТУРИСТИЧНИХ
МАРШРУТІВ»

Виконав: студент II курсу, групи Тм-22
спеціальності 242 «Туризм і рекреація»

(шифр і назва спеціальності)

Близнюк Л.А.

(прізвище та ініціали студента)

Керівник: д.е.н., проф. Перемозова І.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.і.н., доц. Новосолов О.В.

(прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ - 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота присвячена дослідженню ролі дипломатії туризму у зниженні впливу геополітичних ризиків та формуванні безпечних туристичних маршрутів. У роботі розглянуто теоретичні аспекти туристичної дипломатії як інструменту «м'якої сили», здатного забезпечувати стабілізацію туристичних потоків, підтримку міжнародного іміджу держави та зниження негативних наслідків геополітичних криз.

В ході дослідження проаналізовано вплив геополітичних конфліктів та нестабільності на міжнародні туристичні потоки, визначено закономірності реакції туристичного ринку на кризові ситуації, а також охарактеризовано механізми адаптації туристичних структур до змін зовнішнього середовища. Особлива увага приділена ролі міждержавних угод, меморандумів, координації візово-консульської політики та обміну інформацією між державами як основних механізмів забезпечення безпеки туристичних маршрутів.

Практична частина роботи включає аналіз міжнародного досвіду Європейського Союзу у формуванні «безпечних туристичних коридорів», а також приклади держав із підвищеною геополітичною напругою, зокрема України, Ізраїлю та регіону Південного Кавказу. Дослідження показує, що ефективна туристична дипломатія в умовах нестабільності ґрунтується на комплексному поєднанні культурних, інформаційних, адміністративних та безпекових заходів, а її успішна реалізація забезпечує стійкість туристичної галузі, підвищує довіру туристів і сприяє зміцненню міжнародного іміджу держави.

Ключові слова: туризм, дипломатія, безпека, геополітичні ризики, маршрути

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ	8
1.1 Геополітична нестабільність як фактор розвитку світового туризму	8
1.2 Міжнародні туристичні потоки: зміни та просторові закономірності ..	11
1.3 Туристична дипломатія як інструмент міжнародних відносин	18
1.4 Роль МЗС, туристичних організацій, міжнародних інституцій (UN Туризм, ЮНЕСКО)	21
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА МІЖНАРОДНІ ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ	24
2.1 Війна в Україні та її вплив на глобальні туристичні маршрути	24
2.2 Реакція туристичного ринку на геополітичні виклики	31
2.3 Роль дипломатії туризму у зниженні впливу геополітичних ризиків ..	36
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ДИПЛОМАТІЇ ТУРИЗМУ У ЗНИЖЕННІ РИЗИКІВ І ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНИХ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ	39
3.1 Механізми впливу дипломатії туризму на формування безпечних туристичних маршрутів	39
3.2 Міжнародний досвід застосування дипломатії туризму для мінімізації ризиків	46
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Геополітична нестабільність у XXI столітті стала одним із ключових чинників трансформації світової соціально-економічної системи, зокрема міжнародного туризму. Збройні конфлікти, політичні кризи, санкційні режими, терористичні загрози та інформаційні війни формують нову конфігурацію глобального простору, у якій туристична діяльність стає вразливою до ризиків і динамічних змін. Для низки країн туризм залишається важливим драйвером економічного розвитку, інструментом міжкультурної комунікації та складовою формування міжнародного іміджу. Тому аналіз впливу геополітичної нестабільності на туристичні потоки та визначення механізмів їх стабілізації є актуальним як у науковому, так і у практичному вимірах.

Особливої ваги тема набуває в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, що суттєво змінила не лише структуру в'їзного та виїзного туризму, але й глобальні транспортні коридори, безпекові стратегії, механізми туристичної дипломатії та комунікацію міжнародних організацій. Цей конфлікт став одним із наймасштабніших факторів геополітичного ризику у Європі з початку XXI ст., продемонструвавши необхідність комплексного переосмислення ролі держави у забезпеченні безпечних умов для подорожей, підвищенні стійкості туристичних дестинацій та формуванні позитивного іміджу навіть у кризових умовах.

У світовій науці активно розробляються теорії сприйняття ризику (risk perception), концепції безпеки і стійкості туристичних систем (travel security & resilience), моделі медіавпливу на туристичну поведінку, а також підходи туристичної дипломатії як інструменту «м'якої сили». Проте комплексних досліджень, що інтегрують геополітичний аналіз, безпекові студії, психологію туристичної поведінки та іміджеві стратегії, все ще недостатньо, особливо у контексті України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами визначається потребою розроблення сучасних підходів до мінімізації ризиків у міжнародному

туризмі та посилення ролі України у глобальному туристичному просторі. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для укладання рекомендацій державним органам, туристичним операторам, дипломатичним інституціям та міжнародним партнерам з метою формування безпечних туристичних маршрутів і підвищення довіри до національного туристичного бренду.

Мета дослідження – проаналізувати вплив геополітичної нестабільності на міжнародні туристичні потоки та визначити роль туристичної дипломатії у зниженні ризиків і формуванні безпечних туристичних маршрутів.

Об'єкт дослідження – міжнародний туризм у контексті геополітичних процесів та глобальних ризиків.

Предмет дослідження – механізми впливу геополітичної нестабільності на міжнародні туристичні потоки та інструменти туристичної дипломатії у сфері безпеки подорожей.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність геополітичної нестабільності та визначити її форми впливу на світовий туризм;
- охарактеризувати структуру, динаміку та просторові закономірності міжнародних туристичних потоків у періоди криз;
- дослідити роль туристичної дипломатії як інструменту міжнародних відносин і забезпечення безпеки;
- описати вплив збройних конфліктів, санкцій та терористичних загроз на міжнародні туристичні маршрути.
- запропонувати рекомендації щодо підвищення безпеки подорожей та зміцнення іміджу туристичних дестинацій.

Методи дослідження включають системний та геополітичний аналіз, статистичне моделювання, контент-аналіз медіа, порівняльно-географічний аналіз, а також методи іміджології та комунікаційних стратегій.

Аналіз попередніх досліджень. Проблематика впливу геополітичної нестабільності на міжнародний туризм широко представлена в зарубіжній та

частково в українській науковій літературі. Теоретичні засади дослідження геополітичних ризиків у контексті глобальної мобільності сформував Р. Hall [24], котрий зазначив, що глобальний фінансово-економічний спад впливає на туризм. Такий вплив загострюється і стихійними лихами, наприклад, виверження вулканів, цунамі тощо, а також пандемією Covid-19, тероризмом, війнами та зростання цін на продукти харчування та енергоносії.

М. Timothy [58] підкреслює необхідність сталого розвитку міжнародного туризму та спільних підходів перед обличчям викликів, виявлених такими подіями, як пандемія COVID-19. J. Henderson [25] розглядає розвиток туризму в умовах швидкозмінного середовища.

У межах теорії сприйняття ризику значний внесок зробили Р. Slovic [56]. Автор висвітлює сприйняття ризику на основі суджень люди котрі характеризують та оцінюють небезпеку. Розуміння та прогнозування реакції громадськості на небезпеки, покращення інформаційної комунікації про ризики дасть можливість спрогнозувати їх поведінку.

Значна частина досліджень Neumayer E. присвячена впливу санкційних обмежень на туристичні потоки [38]. Автор зазначає, що вплив різних форм політичного насильства перш за все відображається на туризмі. Зокрема, порушення прав людини, конфлікти та інші політично мотивовані насильницькі події негативно впливають на кількість туристів.

Українські дослідники також висвітлюють питання безпеки туризму та геополітичної нестабільності. Наприклад, О. Любіцева висвітлює проблеми розвитку та територіальної організації національного ринку туристичних послуг України на тлі світогосподарських процесів на етапі глобалізації [7].

Попри значну кількість наукових праць, комплексних досліджень, що інтегрують геополітичний аналіз, поведінкову економіку, безпекові студії та туристичну дипломатію, особливо в контексті сучасних подій 2022–2025 рр., усе ще бракує. Це зумовлює потребу у формуванні нової наукової моделі, спрямованої на оцінку ролі дипломатії туризму в мінімізації ризиків та відновленні стійкості міжнародних туристичних потоків.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному поєднанні геополітичного аналізу та механізмів туристичної дипломатії для пояснення змін міжнародних туристичних потоків у періоди криз.

Практичне значення полягає в можливості застосування результатів для:

- розробки державних стратегій безпечного туризму;
- формування міжнародного іміджу України;
- підвищення стійкості туристичних операторів до геополітичних ризиків;
- оптимізації інформаційної політики та crisis communication;
- покращення міждержавної координації у сфері туристичної безпеки.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні засади впливу геополітичної нестабільності на міжнародний туризм, проаналізовано форми геополітичних загроз, структуру туристичних потоків, теорії ризику та роль туристичної дипломатії в міжнародних відносинах. У другому розділі здійснено аналіз впливу різних форм нестабільності – військових конфліктів, санкційних режимів, терористичних загроз – на глобальні туристичні маршрути, туристичну поведінку та інформаційний простір. У третьому розділі визначено роль інструментів туристичної дипломатії у підвищенні рівня безпеки подорожей, розроблено модель безпечних туристичних маршрутів і сформульовано рекомендації для державних органів, туристичного бізнесу та міжнародних партнерів.

У висновках підсумовано результати дослідження, узагальнено встановлені закономірності впливу геополітичних криз та обґрунтовано ефективність туристичної дипломатії як інструменту мінімізації ризиків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ

1.1 Геополітична нестабільність як фактор розвитку світового туризму

Геополітична нестабільність у сучасному глобальному середовищі виступає одним із визначальних факторів, що формують динаміку, структуру та просторові закономірності міжнародного туризму. У науковій літературі поняття *геополітичної нестабільності* охоплює комплекс політичних, безпекових, економічних і соціальних процесів, які створюють загрози для функціонування держав та міжнародної мобільності. У ній аналізується, як геополітич ризик впливає на приїзні туристичні потоки в економіках БРІКС. Reivan-Ortiz G. G стверджує, що крім геополітичного ризику, коливання валютних курсів має значний негативний вплив на кількість туристів, тоді як економічна політика має позитивний вплив. Автор зазначає, що вплив геополітичного ризику сильніший у короткостроковій перспективі, тоді як вплив економічної політики сильніший у довгостроковій перспективі. Вплив цих факторів на кількість туристів різниться в різних країнах БРІКС. Політичні наслідки свідчать, що економікам БРІКС необхідно розробляти проактивну економічну політику, яка сприятиме стабільності та заохочуватиме інвестиції в туристичну галузь [46].

Сучасні дослідники визначають геополітичну нестабільність як системний стан міжнародного середовища, у якому зростає рівень непередбачуваності політичних рішень, зовнішніх загроз та конфліктних ситуацій. За Webster C., Ivanov S. геополітика має значний вплив на розмір, структуру та напрямок туристичних потоків. У статті критично оцінюється геополітичні рушійні сили туристичних потоків, їх ймовірний майбутній розвиток та їхній вплив на туризм [62].

Основні форми геополітичної нестабільності, що прямо впливають на туризм, включають:

1. Війни та міждержавні збройні конфлікти. Наймасштабнішим фактором впливу на міжнародний туризм у 2022–2025 рр. стала російсько-українська війна, яка змінила маршрути авіап перевезень у Європі, створила заборонені зони польотів та спровокувала перерозподіл туристичних потоків у бік більш безпечних destinations. За даними Європейської туристичної комісії, країни Східної Європи втратили від 30 до 70 % потенційних туристів у перші два роки війни.

Нові конфлікти можуть відвернути увагу від нашої держави та суттєво вплинути на глобальну економіку [14]. Перехід війни в тривалу фазу значною мірою впливає на економіку країни. Критичним питанням стала залежність українського бюджету від дотацій союзників – від забезпечення армії до соціальних виплат [Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі в 2023 році та їхній вплив на Україну. Прогноз Недержавного аналітичного центру «Українські студії стратегічних досліджень» [1]. Все це має прямий вплив на розвиток внутрішнього туризму в Україні

2. Санкційні заходи та політичні обмеження мобільності. Санкції є важливим інструментом зовнішньої політики, який держави та міжнародні організації використовують задля впливу на агресивні / репресивні режими. Наприклад, санкційні заходи проти росії призвели до зменшення зовнішніх інвестицій, обмеженого доступу до фінансових ринків, зниження експорту та імпорту, а також до посилення економічних та політичних обмежень для окремих російських чиновників та бізнесменів [9]. Санкційні заходи впливають на туристичну мобільність через:

- обмеження авіасполучення;
- блокування фінансових транзакцій;
- заборону в'їзду для громадян певних країн;
- зміну ліній поведінки туроператорів.

У 2022–2024 рр. кілька пакетів санкцій ЄС і США суттєво обмежили можливості міжнародних поїздок для російських туристів, перерозподіливши потоки до Туреччини, ОАЕ та країн Центральної Азії.

3. Політичні протести та внутрішня нестабільність. Це складна форма нестабільності, яка може призводити до різкого зниження туристичного попиту через страх або нестабільність у країні. Наприклад, геополітичні змінні, пов'язані з війною, також описані як фактор, що впливає на стабільність держав і міжнародні відносини. Через війну в Україні відбувається неконтрольоване поширення зброї, численні порушення прав людини, вбивств тощо [4]. Масові протести у світі, політична поляризація та нестабільність у країнах Латинської Америки, Азії та Європи викликали суттєве падіння на внутрішніх та в'їзних туристичних потоках. Дослідження за 2022–2023 рр. показують, що політична нестабільність у Перу, Чилі та Ізраїлі призвела до зниження кількості туристів на 15–40 %;

4. Терористичні акти й загрози безпеці. Хоча конкретні дослідження за 2022–2025 рр., які аналізують терористичні акти саме через призму туризму, зустрічаються рідше, існують аналітичні підходи до глобальної терористичної активності. Наприклад, дослідження на arXiv аналізує географічне розподілення терористичної активності [32]. Крім того, терористичні акти як елемент геополітичної нестабільності, негативно впливає на туристичні потоки. Терористичні загрози залишаються важливим фактором ризику, особливо для масових заходів і культурних локацій. У 2022–2025 рр. ЄС та ООН оновили Travel Alerts щодо країн Близького Сходу та Північної Африки, що вплинуло на структуру туристичних потоків до регіону.

5. Гібридні загрози та інформаційні операції, що формують негативний імідж території. Інформаційні операції, "м'які" форми агресії, кібер-вплив – це сучасні прояви геополітичної нестабільності, які формують імідж держав і можуть стримувати іноземних туристів. Хоча прямі емпіричні дослідження про їхній вплив на туризм ще обмежені, аналітика стратегічних центрів визначає гібридні загрози як ключову частину сучасної геополітики. Також у

дослідженнях стратегічних центрів зазначається, що інформаційні кампанії можуть впливати на міжнародні сприйняття безпеки держави, що опосередковано стосується й туризму [9].

Усі зазначені форми мають безпосередній вплив на мобільність, доступність туристичних маршрутів, рівень довіри, міжнародні рейтинги безпеки й, зрештою, на туристичний попит.

Історично туризм різко реагував на будь-які форми нестабільності: війна на Балканах (1990-ті), Арабська весна (2011), анексія Криму (2014), криза в Ефіопії (2019). Однак після 2022 р. вплив геополітичних криз значно посилюється.

У 2022–2025 рр. найбільш показовими стали такі приклади:

- Україна (2022–2025) – повне припинення в'їзного туризму, релокація туристичних підприємств, переорієнтація на внутрішньо-культурні програми та іміджеву дипломатію

- Ізраїль (2023–2024) – ескалація конфлікту спричинила падіння в'їзного туризму на понад 60 %.

- Південний Кавказ – загострення в Нагірному Карабасі вплинуло на транспортні коридори Кавказького регіону та на ринок зимового туризму.

- Азіатсько-Тихоокеанський регіон – напруження у Тайванській протоці спричинило зростання страхових витрат на авіаперевезення та зниження попиту на круїзний туризм.

Таким чином, геополітична нестабільність у сучасних умовах перетворюється на ключовий регулятор туристичних потоків, визначаючи їхні напрямки, інтенсивність, сезонність та структуру. Туристичні системи стають надзвичайно чутливими до ризиків, що зумовлює потребу у формуванні нових моделей безпеки, дипломатичної взаємодії та стратегій ризик-менеджменту.

1.2 Міжнародні туристичні потоки: зміни та просторові закономірності

Глобальні кризи (економічні, соціальні, політичні) мають глибокий вплив на міжнародні туристичні потоки. Наприклад, звіт Європейської туристичної

комісії (ETC) «Crises in Tourism» зазначає, що туристична галузь є однією з найчутливіших до глобальних шоків – від політичної нестабільності до пандемій [23].

Економічна криза впливає на розвиток різноманітних напрямків. Туризм досить піддатливий до різних типів криз. Криза в індустрії туризму не обов'язково є раптовою чи несподіваною. У дослідженні Кириченка (2022) розглядається макро-, мезо- та мікрорівні кризових впливів: макрорівень включає глобальні економічні кризи, мезорівень – секторні потрясіння в індустрії туризму, а мікрорівень – вплив конкретних DESTINAЦІЙ [5].

Крім того, за даними UN Tourism (станом на 2023), міжнародні прибуття відновлюються: у повідомленні організації вказано, що світовий туризм «продовжує долати спад», досягаючи значної частки від докризових показників [31].

У світлі подій глобальної нестабільності 2020–2025 років важливо підкреслити, що менеджери туристичних DESTINAЦІЙ все частіше застосовують антикризову адаптацію: змінюють маркетингові стратегії, переорієнтовують сегменти, розробляють заходи для підвищення стійкості (resilience). За даними української статті, адаптація включає зміни в іміджі DESTINAЦІЇ та активну репутаційну роботу [3].

Також сучасні аналітики відзначають принципово новий підхід: у звіті WEF “Travel and Tourism at a Turning Point” (2025) наголошується на необхідності “керування потоками” туристів, диверсифікації туристичної пропозиції та забезпечення інклюзивного зростання в галузі [64].

Кризові умови змінюють поведінку туристів – як їхні наміри виїзду, так і їхню вибір DESTINAЦІЙ:

1. Перцепція ризику та безпеки. За Setiawan (2024) загальна перцепція ризику значно впливає на плани туристів, а вищий рівень ризику знижує їхню готовність здійснювати міжнародні поїздки [52]. Awais-E-Yazdan et al. (2025) підкреслюють, що безпека та позитивний імідж місця призначення сприяють

розвитку сталого туризму, довгостроковій залученості відвідувачів, підтриманні соціально-економічного відновлення громад, що залежать від туризму [16].

2. Реакція на повідомлення про ризик. Zhang і співавтори (2023) вивчали, як повідомлення про ризик (risk messages) змінюють намір туристів подорожувати. Відстань до центру ризику пом'якшувала зв'язки між повідомлень про ризик та наміром подорожі. Повідомлення ризику впливає на сприйняття загрози, а також на оцінку власної здатності впоратися (coping efficacy), що, у свою чергу, змінює travel intention. Зокрема, для місць призначення – відбувається впровадження диференційованих стратегій комунікації ризиків [66].

Дослідження 2025 р. описує динаміку зміни сприйняття туристами кризової події на різних етапах кризи (виникнення, розгортання, стабілізація) та її вплив на поведінкові наміри. Менеджери кризових подій у DESTINACIЯХ повинні захищати інтереси туристів та сталий розвиток туристичної галузі, вибираючи стратегії реагування відповідно до характеру та причини кризової події [36].

3. Поведінка під час кризи та після неї. Порівняльне дослідження поведінки туристів під час криз та після них продемонструвало, що після завершення кризи деякі туристи змінюють свої маршрути, уникають певних DESTINACIЯХ або навпаки повертаються до більш безпечних або менш популярних напрямків. За Pascual-Fraile M. del P., зміни в мотивації туристів впливають на подорожі після та під час криз. Для прийняття рішень туристами щодо сприйняття ризику залежало від їх віку, поведінки [42].

З огляду на індивідуальність туристів особистісні риси (експресивність, авантюризм, обережність) формують поведінку туристів під час різних типів криз. Terzić et al. (2022) зазначили, що чутливість до ризику варіювалася між групами та залежала від соціодемографічних характеристик, економічного статусу, а також географічно відрізнялася між країнами та культурами подорожей [55].

У туризмі «ризик» і особливо суб'єктивне сприйняття ризику (risk perception) визначають поведінку індивіда довше й сильніше, ніж об'єктивні

статистичні ризики. Науковцями, у галузі туризму, сприйняття ризику розуміється як взаємодія між сприйнятою ймовірністю та сприйнятою серйозністю ризику, що виникає в різних туристичних сценаріях [57]. Туристи приймають рішення про поїздку на основі очікувань, емоцій та інформації (інформованості), а не лише на підставі реальних показників небезпеки. Сприйняття ризику вразливими групами людей із хронічними захворюваннями впливає на прийняття рішень щодо подорожей. Приймавши теорію мотивації захисту, сприйняття ризику формує поведінку хворих туристів та розширює доступний туризм від створення приємного досвіду до сприяння позитивним подорожам [66].

У контексті дослідження туристичної поведінки важливо розмежовувати об'єктивні та суб'єктивні виміри ризику. Навіть за наявності точних статистичних показників, туристи найчастіше керуються саме суб'єктивними уявленнями, сформованими під впливом особистого досвіду, соціальних норм, медіа-комунікацій та культурного контексту. Дослідження останніх років підтверджують, що сприйняття ризику (risk perception) є значно сильнішим предиктором наміру подорожувати, ніж реальні індикатори безпеки [50]. Це означає, що туристи часто переоцінюють рідкісні, але емоційно насичені загрози (теракти, військові конфлікти) та недооцінюють звичні, статистично поширені ризики.

У науковому дискурсі таке розходження між об'єктивним та суб'єктивним виміром небезпеки спричинило появу низки теоретичних моделей, покликаних пояснити механізми формування сприйняття ризику. Найбільш фундаментальною та впливовою серед них є психометрична парадигма, розроблена Р. Slovic [52]. Саме вона стала базою для подальших туристичних моделей, оскільки дає змогу ідентифікувати структурні характеристики ризику (страх, неконтрольованість, непередбачуваність), що визначають поведінку споживачів у ситуації невизначеності.

Перехід до розгляду психометричного підходу є логічним, адже саме він дозволяє пояснити, чому схожі за рівнем об'єктивної небезпеки DESTINACIJA

можуть формувати абсолютно різні реакції туристів, а також чому медіа й дипломатичні комунікації здатні суттєво змінювати туристичний попит. Психометрична парадигма є актуальною для України, оскільки розкриває суть адаптації споживачів туристичних послуг під час воєнного стану, розглядає сприйняття ризику як багатовимірну категорію – людям властиві ідентифіковані «виміри» ризику: *dread* (страх), *unknown* (невідомість), *controllability* (контрольованість), *immediacy* тощо. Ці виміри структурно пояснюють, чому певні події (наприклад, терористичний акт) сприймаються набагато сильніше, ніж статистично більш смертельні, але «віддалені» ризики. У туризмі, споживачі послуг оцінюють дестинацію з позицій «страху» й «невідомості» – отже державні та маркетингові повідомлення повинні працювати на зменшення показників *dread/unknown*.

Розуміння суб'єктивного сприйняття ризику є лише одним із вимірів комплексної системи безпеки в туризмі. Однак для повного аналізу впливу геополітичної нестабільності недостатньо вивчати лише психологічні механізми – необхідно врахувати інституційні, нормативні та операційні параметри безпеки, що формують середовище подорожей. Саме тому після розгляду моделей *risk perception* логічно перейти до концепцій *travel security* і *safety*, які відображають структурно-організаційний рівень забезпечення безпеки.

Ці концепції поєднують державні регуляції, міжнародні стандарти, діяльність сектору безпеки, практики менеджменту ризиків і технічну інфраструктуру, що мінімізує загрози для туристів. У сучасних умовах (2022–2025 рр.) вони набувають особливого значення через зростання ролі факторів, що виходять за межі індивідуальної поведінки – збройні конфлікти, терористичні ризики, кіберзагрози, санкційні режими та обмеження мобільності. Таким чином, *travel security & safety* виступає інституційною основою, яка визначає як рівень об'єктивного ризику, так і межі для ефективної туристичної дипломатії.

Сучасні наукові підходи до *travel security & safety* виходять із того, що безпека в туризмі є результатом взаємодії трьох ключових компонентів:

1. Структурна безпека (security) – наявність інституційних і технічних механізмів, які запобігають або мінімізують зовнішні загрози (тероризм, насильство, кіберризики, геополітичні фактори).

2. Операційна безпека (safety) – стандарти та процедури, що стосуються внутрішньої організації туризму (транспортні норми, санітарні вимоги, аварійні протоколи, контроль якості послуг).

3. Комунікаційна безпека – своєчасне, точне та зрозуміле інформування туристів (travel alerts, consular services, crisis communication).

Ці три групи чинників визначають, наскільки дестинація може зменшити як реальні загрози, так і суб'єктивну невизначеність і напруженість туристів.

У 2022–2025 рр. ключові міжнародні організації запропонували низку актуальних стандартів і протоколів:

- UN «Tourism» Global Guidelines to Restart Tourism – розроблені для постпандемічного відновлення, але адаптовані до воєнних криз; включають вимоги до кризової координації, транскордонної взаємодії та управління інформацією [59].

- WTTC Safe Travels Protocols – стандартизовані галузеві вимоги до безпеки (гостинність, авіація, туроператори), які визнані більш ніж 80 країнами (WTTC, 2023).

- ICAO Aviation Security Framework – ключова система авіаційної безпеки, що регулює поведінку авіакомпаній під час підвищених політичних і воєнних ризиків.

Усе це створює інституційну інфраструктуру, яка впливає на міжнародні туристичні потоки незалежно від індивідуального сприйняття ризику.

Концепція travel security також включає діяльність державних органів. Найважливішими інструментами є: консульський захист (evacuation support, emergency contact services); travel advisories – офіційні попередження про ризики, що впливають на мобільність; двосторонні угоди про безпеку туризму, які передбачають координацію між країнами щодо інформації, маршрутів та реагування; державні програми страхування подорожей при кризових ситуаціях

(наприклад, ЄС Civil Protection Mechanism). Тут роль держави у сфері безпеки посилюється в умовах гібридних загроз, кібератак і воєнних конфліктів.

Прийняття рішення про подорож формується на перетині когнітивних процесів, емоційних реакцій, соціальних впливів та інформаційного середовища. У кризових умовах (пандемія, збройні конфлікти, політичні заворушення) значення суб'єктивного сприйняття ризику («risk perception») істотно зростає і часто переважає над об'єктивними індикаторами безпеки. За Setiawan G., Dewantara M. H., Nimri R., Arli D. (2024). вплив факторів ризику на поведінку туристів визначається наміром повернутися, рекомендувати місце призначення. [50]. У сучасних дослідженнях [45] підкреслюється, що тероризм та соціокультурний ризик виявилися найважливішими факторами упередження подорожей.

Згідно з класичною моделлю очікуваної корисності та пост-класичними когнітивними підходами, турист оцінює подорож через співвідношення переваг і ризиків. Проте численні дослідження показують, що люди не оцінюють небезпеку об'єктивно, а покладаються на когнітивні евристики – спрощені ментальні стратегії. Зокрема: евристика доступності: ризик здається вищим, якщо у ЗМІ домінують повідомлення про кризу чи конфлікт; евристика репрезентативності: туристи узагальнюють окремі інциденти, формуючи помилкову картину небезпеки; оптимістичний зсув: схильність недооцінювати власну вразливість у порівнянні з іншими мандрівниками.

Емоції є одним із найважливіших чинників туристичного вибору. Емоційні реакції (страх, тривога) діють швидше за раціональні оцінки і можуть стати домінантним фактором у момент ухвалення рішення (affect heuristic). Негативні емоції (страх, тривога) істотно знижують намір подорожувати навіть за низького об'єктивного ризику. Позитивні емоції можуть компенсувати частину страхів. За Singh Sh. (2023) приємні почуття, такі як задоволення, хвилювання та розслаблення, мають позитивний вплив на туристів під час та після подорожі і сприяють більшій залученості туристів, тривалішому перебуванню у дестинації. Таким чином сприяють розвитку туризму. А невдоволення відвідувачів,

негативні емоції, включаючи розчарування, роздратування та гнів формують негативні відчуття про подорож й відтік туристів з дестинації [51].

Особистий досвід подорожей (і досвід знайомих/онлайн-спільнот) модулює індивідуальний «профіль чутливості до ризику. Люди, які раніше успішно відвідували регіони з підвищеним ризиком, демонструють менший рівень тривоги, вищу довіру до власних навичок, а не медійну інформацію. Сприйняття ризику потенційними споживачами послуг відіграє зачну роль у формуванні привабливості та життєздатності туристичних напрямків [35].

За Reisinger Y., Mavondo F. (2023) сприйняття ризику подорожей було функцією культурної орієнтації та психографічних факторів, а тривожність була функцією типу сприйнятого ризику. Тероризм та соціокультурний ризик виявилися найважливішими індикаторами тривожності подорожей. Наміри подорожувати за кордон визначалися рівнем тривожності подорожей та рівнем сприйнятої безпеки [45]. Тобто, автори підкреслюють важливість соціального аспекту: порад друзів, відгуків онлайн, блогерських наративів у виборі туристичної дестинації. А вплив соціальних мереж формує «інформаційне середовище ризику» і може як знижувати страхи, так і їх підсилювати.

1.3 Туристична дипломатія як інструмент міжнародних відносин

Туристична дипломатія у сучасній системі міжнародних відносин визначається як сукупність інституційних, комунікаційних та культурно-політичних практик, за допомогою яких держави використовують міжнародний туризм як засоби «м'якої сили» (soft power) для просування своїх зовнішньополітичних, культурних та економічних інтересів. Вона розглядає туристів не лише як економічних агентів, але як послів культури та комунікаторів між країнами, формуючи позитивний імідж держави, поглиблюючи культурні зв'язки та зміцнюючи міжнародні відносини. На відміну від класичної дипломатії, вона діє через інструменти культурної комунікації, брендинг дестинацій, транскордонну співпрацю та інформаційні

стратегії, забезпечуючи опосередкований вплив на міжнародне середовище. Туризм виступає інструментом публічної дипломатії, який допомагає формувати системну привабливість території та підсилює м'яку силу.

Підґрунтя туристичної дипломатії формується в межах концепції «soft power» Дж. Ная (2004), згідно з якою держави здатні досягати політичних цілей не примусом, а привабливістю власної культури, цінностей і політичного іміджу. Ресурси «м'якої сили» знаходяться поза контролем урядів, а їхній ефект залежить від прийняття аудиторією, яка їх приймає, вони діють опосередковано, формуючи середовище для політики [39].

У дослідженні Casado Claro et al. (2023) доведено, що туризм відіграє важливу роль у м'якій силі як інструмент публічної дипломатії, який, поряд із брендингом дестинації, має на меті зміцнити імідж місця для залучення відвідувачів, що призводить до мультиплікаційного ефекту на його економіку [18]. Туристичні стратегії країни напряду впливають на міжнародний бренд держави, а публічна дипломатія та брендинг дестинацій є взаємопов'язаними механізмами зовнішньополітичної комунікації.

Туризм є одним із найбільш ефективних каналів іміджмейкінгу завдяки прямому емоційному та культурному досвіду туриста. Позитивний імідж дестинації знижує сприйняття політичних ризиків, стимулює інвестиційну привабливість і посилює дипломатичні позиції держави.

2022–2024 рр. продемонстрували активізацію іміджевих стратегій у країнах, які переживають кризи. Україна використовує культурні заходи (фестивалі української культури за кордоном, інтеграція української гастрономії у промо-кампанії ЄС), щоб підтримувати міжнародну солідарність і зміцнювати дипломатичні зв'язки.

До механізмів туристичної дипломатії залучені Міністерства закордонних справ (консульські служби, протокольні угоди), національні туристичні організації, міжнародні організації (UN «Tourism», ЮНЕСКО, OECD), культурні інститути (Goethe-Institut, British Council, Український інститут). Така взаємодія

дозволяє координувати інформаційну політику, продовжувати культурний діалог навіть у період конфліктів, створювати спільні брендингові програми.

Дослідження Павлюх М. В., Кушней С. Р. (2022) показує, що важливими форматами політичної комунікації є проведення інформаційних кампаній, використання соціальних мереж (Facebook, Twitter, Instagram, YouTube та інші) для поширення інформації про культурну спадщину народу [11].

Культурний туризм, гастрономічні фестивалі, арт-туризм, релігійний туризм та маршрути спадщини виступають платформами міжкультурного діалогу. Сучасні дослідження (Сивенко А. 2025) доводять, що арт-туризм є однією з найефективнішою формою культурної дипломатії, формує міжкультурні зв'язки, відкриває нові вектори гуманітарного партнерства, стає дієвим засобом «м'якої сили» на міжнародній арені [12].

Туризм стимулює інвестиції в інфраструктуру, розширює ділові зв'язки (MICE-сегмент), сприяє зовнішньоекономічній співпраці.

У 2022–2025 рр. країни Перської затоки (ОАЕ, Саудівська Аравія) продемонстрували, що масштабні туристичні стратегії можуть бути інструментами політичного позиціонування. Наприклад, Саудівська Аравія використовує Vision-2030 як форму дипломатії через туризм, зміцнюючи регіональне лідерство.

У 2023–2025 рр. ключовим стало використання глобальних соцмереж, цифрового сторітелінгу, візуальних кампаній, онлайн-музеїв, цифрових маршрутів ЮНЕСКО для формування позитивного міжнародного іміджу.

Японія активно просуває свій імідж через гастрономічну дипломатію, подієвий туризм – олімпійську спадщину, культурні маршрути (Way of Tea, Anime Tourism). Саудівська Аравія та ОАЕ створює дипломатичні угоди про безвізовість, проводить масштабні тематичні фестивалі (як платформа для політичного впливу в регіоні), приймає участь у туристичних мегапроектах NEOM, Red Sea, Qiddiya, Грузія та Хорватія – обидві країни активно використовують культурну спадщину, гастрономію й фестивальний туризм для відновлення довіри після воєн. Досвід цих країн сьогодні активно вивчається в

Україні. Туристична дипломатія в Україні під час війни (2022–2025) робить акцент на культурній дипломатії (Ukrainian Institute, House of Ukraine у ЄС), глобальних кампаніях «Be Brave Like Ukraine», «Ukraine Now», участь у міжнародних туристичних виставках для підтримки міжнародної солідарності, акцент на спадщині, що під загрозою (ЮНЕСКО emergency heritage lists).

Таким чином, туризм під час війни трансформується у дипломатичний ресурс, формуючи міжнародну підтримку та інвестиційні очікування післявоєнного відновлення.

1.4 Роль МЗС, туристичних організацій, міжнародних інституцій (UN «Tourism», ЮНЕСКО)

Міністерства закордонних справ (МЗС) відіграють фундаментальну роль у побудові туристичної дипломатії як частини публічної дипломатії та проєкції «м'якої сили». Через дипломатичні структури МЗС:

1. Просувається імідж національної дестинації – МЗС координують міжнародні кампанії, щоб підсилити репутацію країни через культурні програми та міжнародні події. Туризм – це засіб м'якої сили, який МЗС може використовувати для комунікації цінностей країни й її зовнішньополітичних меседжів. МЗС відповідає за механізми консульської допомоги, кризового реагування й офіційні travel advisories, що підвищують відчуття безпеки та довіру мандрівників. У контексті сучасних геополітичних викликів це особливо важливо, оскільки МЗС виступає ланкою між туристом та державними інститутами безпеки.

Через дипломатичні канали МЗС веде переговори щодо візової лібералізації, формування спільних кордонних ініціатив, а також партнерства з іншими державами для стимулювання туристичного потоку. Це зменшує бар'єрність для в'їзду туристів, підвищує туристичну привабливість країни і її міжнародну репутацію.

МЗС підтримує культурні ініціативи, які взаємопов'язані з туризмом – наприклад, фестивалі, виставки, артистичні програми. Такі проєкти формують міжкультурний діалог і підсилюють дипломатичні зв'язки через «м'яку силу». До того ж, участь туристів у культурних подіях посилює їхнє емоційне залучення до країни-приймача.

Україна (2022–2025), у рамках публічної дипломатії МЗС активно використовує міжнародні культурні проєкти, мистецькі акції й туристично-іміджеві кампанії, щоб підтримувати зовнішню солідарність і демонструвати стійкість країни.

II. Національні туристичні організації. Національні туристичні організації (NTO) є ключовими виконавцями туристичної дипломатії на практичному рівні. NTO розробляють і реалізують туристичні бренди, які інтегрують зовнішньополітичні повідомлення. Наприклад, у дослідженні Casado C., Pastrana H., Saavedra S. (2023) показано, як Японія використовує *public diplomacy* через бренд дестинації, поєднуючи *soft power* із залученням міжнародних туристів. Японія досягла своїх економічних, соціальних та політичних цілей, проєктуючи імідж технологічно розвиненої країни, яка може похвалитися багатими культурними традиціями, спортивним заходам міжнародного рівня (Олімпійських ігор 2020 у Токіо) [18].

NTO проводять дослідження, щоб зрозуміти, як іноземні туристи сприймають безпеку, імідж та ризики. Ці дані дають змогу коригувати дипломатичні й маркетингові стратегії. В умовах конфліктів або політичної нестабільності NTO допомагають сформулювати та передати повідомлення, які підсилюють безпеку для туристів, підтримують контакт із закордонними туристами та спільнотами. NTO тісно взаємодіють з МЗС, культурними інституціями, приватним сектором і міжнародними організаціями для реалізації туристично-дипломатичних проєктів (спільні маршрути, програми розвитку культурного туризму, фестивалі).

III. Міжнародні інституції (UN «Tourism», ЮНЕСКО, інші). Міжнародні організації створюють нормативне, концептуальне та аналітичне поле, в якому

туристична дипломатія набуває глобального значення. Наприклад, UN «Tourism» веде глобальні дослідження й збирає статистику про туристичні потоки, що дозволяє країнам оцінювати вплив туризму на м'яку силу; розробляє рекомендації для кризового туризму, сталого розвитку та безпеки туристів під час політичних або природних катаклізм; створює платформи для співпраці між державами з метою розвитку туристичної дипломатії.

ЮНЕСКО – підтримує програми культурного обміну та освітнього туризму, що сприяють міжкультурному діалогу та дипломатичним відносинам; заопікується природною та культурною спадщиною, що включена до списку Всесвітньої спадщини, виступає як важливий інструмент дипломатії – через туризм держави демонструють цінність своєї культурної ідентичності міжнародній спільноті.

IV. Регіональні та економічні організації – регіональні економічні союзи або міжурядові туристичні платформи, сприяють впровадженню спільних стратегій безпеки, іміджу та туристичного розвитку. Вони також можуть використовувати туристичну дипломатію як політично-економічний інструмент: наприклад, створення маршрутів, які проходять через кілька країн, сприяє регіональній інтеграції та дипломатичному зближенню.

Культурні організації через мистецькі події стають дипломатичними майданчиками, залучаючи іноземних туристів як культурних послів. Можливості мистецьких подій долучатись до трансформації регіонів після криз та війн зазначені у праці Сивенко А. В. (2025). Зокрема, на прикладі арт-туризму, представлені ефективні інструменти міжкультурної комунікації та культурної дипломатії на основі транскордонних культурних ініціатив, формування позитивного міжнародного іміджу країн та регіонів, а також сприяння взаєморозумінню та міжкультурному діалогу [12].

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА МІЖНАРОДНІ ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ

2.1 Війна в Україні та її вплив на глобальні туристичні маршрути

Війна в Україні (починаючи з повномасштабної ескалації 24 лютого 2022 р.) суттєво вплинула не лише на національний туристичний сектор України, а й на глобальну структуру туристичних і авіаційних маршрутів. Наслідки цього конфлікту простежуються на кількох взаємопов'язаних рівнях: прямі втрати в'їзного туризму й руйнування туристичної інфраструктури в Україні; переналаштування міжнародних авіамаршрутів та зростання операційних витрат авіакомпаній; зміни попиту й перерозподіл туристичних потоків у Європі й далі; а також репутаційні та культурні втрати через руйнування та пошкодження об'єктів природної та культурної спадщини

Війна росії в Україні становить ризик для міжнародного туризму, оскільки спричинила зміни подорожей у Східній Європі (найбільше постраждалими напрямками стали Республіка Молдова зі скороченням кількості рейсів на 69% з 24 лютого (порівняно з рівнем 2019 року), Словенія (-42%), Латвія (-38%) та Фінляндія (-36%), згідно з даними Євроконтролю), відбулося скасували всіх авіарейсів в Україну через безпеку повітряного простору, окремі країни наклали обмеження на подорожі з росії [61].

Кількість скасованих рейсів суттєво вплинули на кількість прибуттів. (рис 1). За даними UN Tourism і звітами МЗС Польщі з 2022 р. країна має найвиразнішу позитивну траєкторію, що зумовлено збільшенням обсягів транзитних потоків, розвитком авіаційних хабів (насамперед Варшави та Кракова), активізацією регіональної дипломатії та інвестицій у безпековий імідж.

Румунія – приклад стабільного відновлення. Її крива демонструють плавне зростання, що відповідає збільшенню обсягів low-cost авіаперевезень, розширенню сегменту прикордонного та короткострокового туризму.

Словаччина – вирізняється повільною зростаючо-стабільною динамікою візних туристів з України.

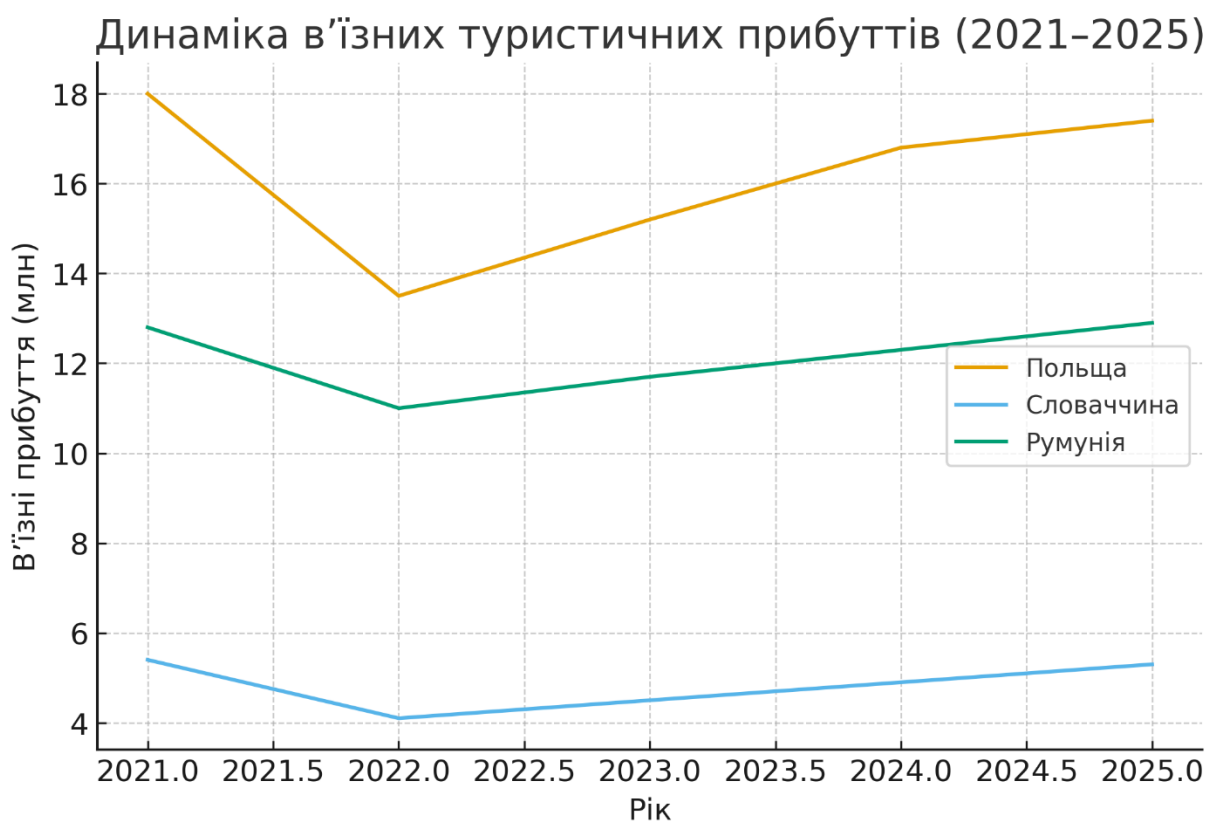

Рис. 2.1. Динаміка в'їзних прибуттів до країн регіону, 2021–2025 рр.

Війна в Україні перерозподілила туристичні потоки у Східній Європі, змістивши їх у напрямі Польщі, Румунії та Словаччини. Безпекові фактори стали вирішальними при виборі маршрутів. Авіаційна інфраструктура (закриття українського повітряного простору; перенесення транзитних рейсів) стала одним із головних механізмів впливу. Сусіди-країни отримали економічні вигоди – збільшення в'їзного туризму стало побічним ефектом геополітичної кризи.

Україна у загальному потоці візних туристів зайняла позицію атсайдера (рис. 2). У порівнянні з країнами близького зарубіжжя через війну з росією в Україну майже призупинився рух візних туристів.

Пошкодження туристичної інфраструктури, закриття готелів у зонах бойових дій, евакуація відвідувачів і масове припинення в'їзного туризму

спричинили різке скорочення прибутків туристичної галузі в Україні. UN Tourism оцінила ризик втрат туристичних надходжень у глобальному масштабі, вказуючи, що продовження війни може трансформуватися у значні втрати валюти від туризму. Водночас для самої України – економічний і секторний вплив виявився значним. Національні дослідження й огляди підтверджують практичне призупинення в'їзних міжнародних потоків, відносне скорочення внутрішніх поїздок на довготривалий період, географічна зміна центрів туристичних дестинацій, зміна пропозицій на внутрішньому туристичному ринку [33] .

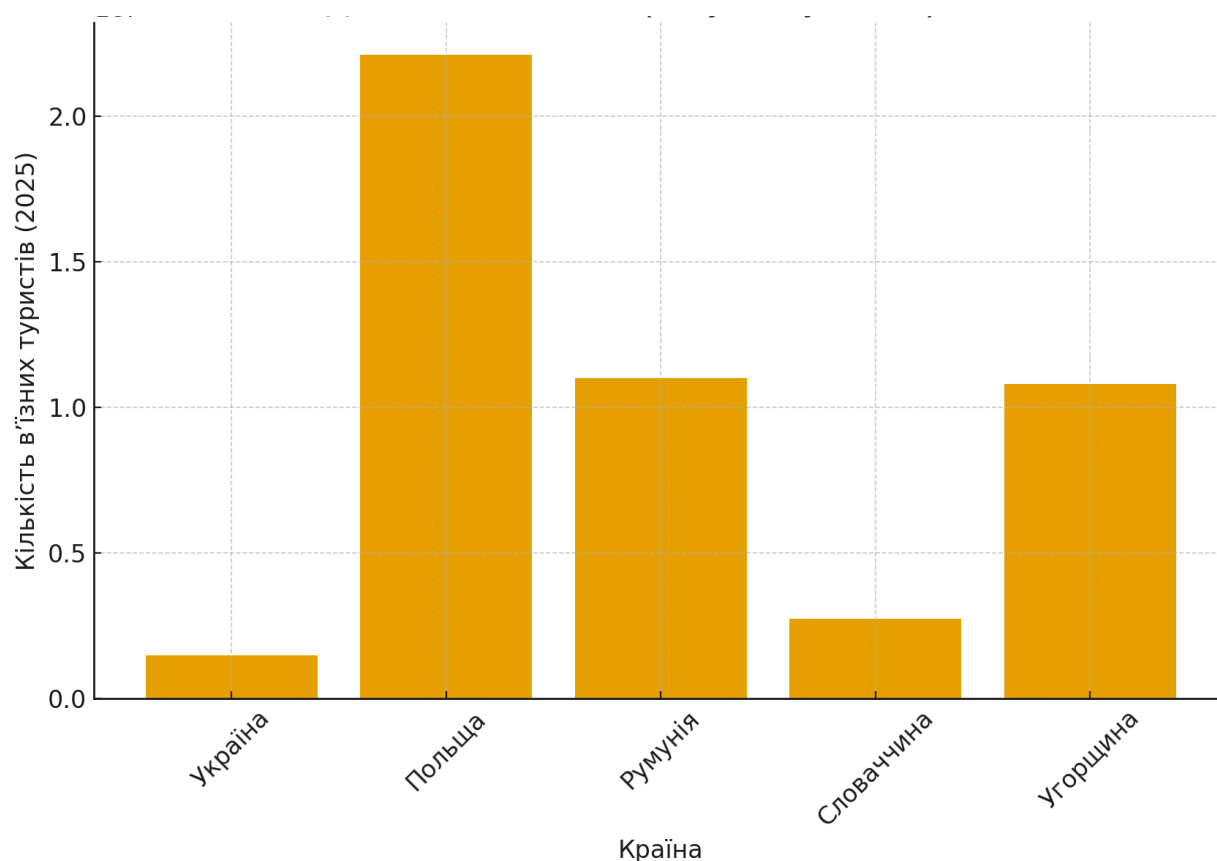

Рис. 2.2. Динаміка візних прибуттів у 2025 році

Закриття повітряного простору над Україною призвело до широкомасштабного перенаправлення рейсів. IATA і низка галузевих аналітичних доповідей зафіксували, що авіакомпаніям довелося будувати нові

траєкторії, що збільшило час польоту, витрати пального та операційні витрати; у деяких випадках це вплинуло на регулярність і ціну авіаперевезень між Європою та Азією/Північною Америкою (через об'їзд російського повітряного простору) (рис. 3). Такий перегляд маршрутів також змінив центральність аеропортів (зростання ролі вузлів у Туреччині, Близькому Сході), що опосередковано впливає на туристичні потоки і транзитні туристичні продукти

Закриття повітряного простору України зупинило повітряні перевезення приблизно 3,3% від загального обсягу пасажиропотоку повітряного транспорту в Європі та 0,8% від загального обсягу пасажиропотоку в усьому світі [30].

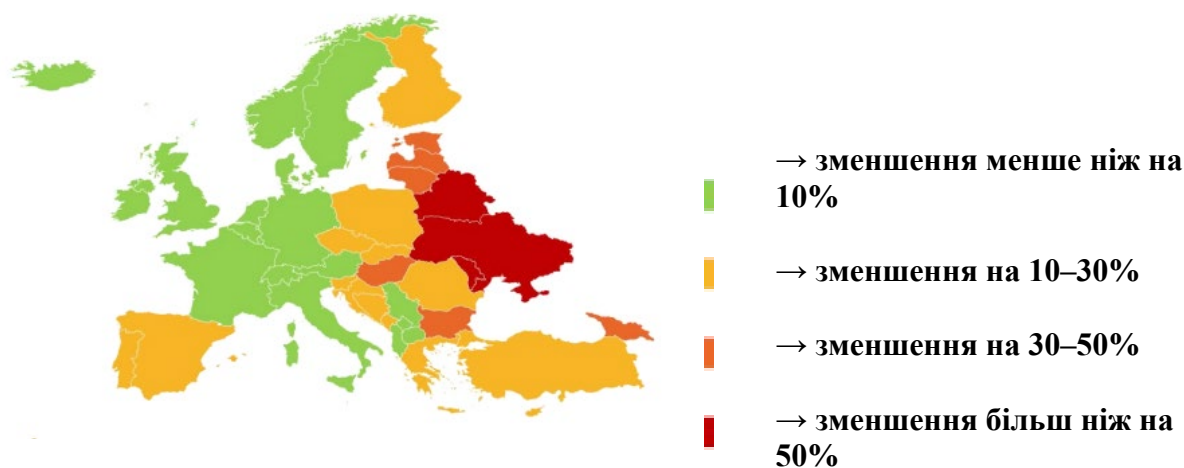

Рис. 2.3. Авіаквитки, видані для міжнародних подорожей до Європи, з 24 лютого по 9 березня 2022 року порівняно з двома тижнями раніше [29]

Аналітика Європейської туристичної комісії (ETC) і практичні оцінки бізнесу показали, що вплив війни мав неоднорідний характер: у західній Європі відчутного тривалого падіння не спостерігалось через диверсифікацію джерел попиту, тоді як для деяких регіонів Східної Європи (особливо суміжних з Україною) відбулося суттєве скорочення розвитку туризму і перехід до безпечних маршрутів (рис. 4). У результаті деякі довгі маршрути були тимчасово «заморожені», інші – перенаправлені через нові хаби.

Окрім економічних втрат, російсько-українська війна завдала шкоди культурним об'єктам і репутації туристичних DESTINACIЙ. ЮНЕСКО оцінила

збитки культурної спадщини в Україні та наголошувала на потребі масштабної реконструкції й захисту пам'яток. Україні знадобиться майже 9 мільярдів доларів протягом наступного десятиліття, щоб відновити свої культурні пам'ятки та туристичну галузь після вторгнення та війни росії [60].

Рис. 2.4. Імідж європейського туризму: удар по репутації, але наявні ознаки стійкості (полярність обговорень подорожей у соціальних мережах; індекс чистого настрою – помісячна динаміка) [29]

Дослідження з аналізом поведінки українських та транскордонних туристів демонструють, що в умовах війни туристи схильні до відкладання поїздок, вибору більш безпечних або ближчих destinations, а також підвищеного попиту на інформацію про безпеку й страхування. Частина туристичної індустрії переорієнтувалася на внутрішній ринок або на сегменти «безпекового» туризму (наприклад, тематичні маршрути, пов'язані з пам'яттю та спадщиною), а частина – на експорт цифрових продуктів і локальні ініціативи для збереження культурного капіталу.

У порівнянні з довоєнним періодом українці рідше стали подорожували під час ніж до війни, однак

витрачали майже стільки ж грошей під час війни, скільки й до війни на подорожі як в межах України, так і за її межі, проте українські туристи під час війни змінювали проживання в готелі, коли там перебували російські гості [17].

Російсько-українська війна також вплинула на ланцюги постачання (авіаційний флот, запчастини, логістика), що підвищило страхові поліси й експлуатаційні витрати авіакомпаній і туроператорів. Це, у свою чергу, робить деякі міжконтинентальні маршрути дорожчими й менш привабливими для бюджетних сегментів, що може мати довготерміновий ефект у формі перманентних змін у мережі маршрутів та туристичних продуктів.

Крім авіавантажоперевезень, глобально постраждала й торгівля товарами, а саме: залізничні перевезення, що сполучають Азію та Європу через росію, були скорочені, а важливий торговельний регіон Чорного моря повністю закритий для морського транспорту. Наявні значні проблеми у ланцюгах постачання. На глобальну торгівлю, інвестиції та загальну економічну активність вплинули міжнародні санкції на росію. Тільки у 2022 р. втрачено до 1 % світового ВВП. [27].

Війна в Україні призвела до багатопланового впливу на міжнародні туристичні маршрути: від негайного скорочення в'їзного туризму й руйнування інфраструктури всередині країни до глобальних ефектів у вигляді переорієнтації авіамаршрутів, зростання витрат і довготривалих репутаційних наслідків. Відновлення нормального функціонування маршрутів вимагатиме координації державних, галузевих і міжнародних інституцій – від дій збереження культурної спадщини до відновлення авіаційних коридорів і програм зі стимулювання безпечного повернення туристів.

Порушення прав людини, конфлікти, теракти, війни та інші політично мотивовані насильницькі дії негативно впливають на кількість туристів [38]. Такого типу події становлять одну з ключових загроз для міжнародного туризму, оскільки їхній вплив розгортається одночасно на рівні безпеки туристів, іміджу DESTINATION та економічної стабільності галузі. Дослідження показують, що політичне насильство і тероризм викликають негайні та відкладені реакції

туристичного попиту: скорочення відвідуваності, зміну туристичних маршрутів і підвищення витрат на безпеку в секторі.

Терористичні події впливають на туристичну активність через: зміну суб'єктивного сприйняття ризику у потенційних туристів – індивідуальна оцінка безпеки стає вирішальним фактором у виборі дестинації; урядові й приватні агентства швидко змінюють рекомендації з подорожей (travel advisories), страхові тарифи і доступність транспортних маршрутів, що породжує інституційні бар'єри для поїздок; терористичні акти викликають довгострокові іміджеві втрати для дестинації, що потребує значних зусиль з менеджменту репутації. Терористичні атаки мають значний вплив на прибуття туристів, що чітко демонструє існування так званого ефекту заміщення – туристи обирають місця призначення, які сприймаються як безпечніші, а не місця, які вони вважають потенційними цілями терористів [49].

Поведінкові реакції туристів включають уникнення регіонів із підвищеним ризиком, вибір альтернативних, «безпечніших» маршрутів, відтермінування поїздок або скорочення тривалості перебування. У відповідь на це туристичні оператори та державні інституції запроваджують адаптаційні заходи: диверсифікацію продукту, посилення заходів безпеки в аеропортах і готелях, страхування ризиків та репутаційний менеджмент. Міжнародні організації й індустрія авіації оцінювали економічні втрати після окремих атак: наприклад, аналітика IATA показувала відносно швидке, але помітне зниження пасажиропотоків після терактів у Європі 2015–2016 рр. Ці атаки скоротили міжнародні пасажирські перевезення європейських авіакомпаній приблизно на 1,6%, що в свою чергу зменшило прибутки європейських авіакомпаній приблизно на 2,5 млрд доларів США [21].

Комплексна політика забезпечення безпеки у туристичному секторі включає превентивні, оперативні та відновлювальні елементи. До превентивних заходів належать оцінка вразливостей об'єктів, планування просторової організації потоків і стандарти заходів безпеки для місць великого скупчення людей. Оперативні заходи – це підвищений контроль у транспортних вузлах,

тренування персоналу, координація з правоохоронними органами. Відновлювальні заходи – комунікація з громадськістю і кампанії з відновлення іміджу дестинації. Рекомендації ООН та інших міжнародних інституцій наголошують на необхідності міжвідомчої співпраці та підготовки бізнесу до сценаріїв кризового реагування. Тому всі суб'єкти туристичної галузі повинні дотримуватися базового набору загальних принципів управління ризиками та кризами, незалежно від того, де вони працюють [44].

Для підвищення стійкості туристичного сектора рекомендовано поєднувати кількісні інструменти моніторингу (бази даних інцидентів, індекси ризику) з якісними стратегіями: навчання персоналу, побудова партнерств із місцевими громадами, диверсифікація ринків джерел (щоб зменшити залежність від окремих потоків) та інвестиції в цифрові канали комунікації для швидкого інформування туристів. Досвід окремих регіонів також демонструє користь систем раннього попередження і планів відновлення туристичного попиту. І хоча туристичний напрямок значно постраждав від нападу, якщо фактори приваблення, які спонукали людей подорожувати, все ще існують, люди все одно приїжджатимуть [53].

Отже, терористичні загрози впливають на туризм багатовимірно: безпека туристів, імідж дестинації та економічні показники. Реакції туристичного ринку відбуваються через зміну сприйняття ризику, регуляторні обмеження та інституційну адаптацію. Політика безпеки має охоплювати превенцію, оперативні заходи та відновлення репутації; міжнародні настанови й практики (ООН, UN «Turizm», IATA, АРЕС) є важливими джерелами практичних інструментів.

2.2 Реакція туристичного ринку на геополітичні виклики

Геополітичні виклики – насильницькі конфлікти, терористичні акти, політичні кризи та великий масштаб санкцій – створюють специфічні шоки для туристичного ринку, що проявляються як у короткострокових «панічних»

реакціях, так і в довгострокових структурних змінах. Реакція ринку є комплексною: вона включає поведінкові зміни споживачів, корективи в діях приватних гравців (авіакомпанії, туроператори, страхові компанії, готелі), державну політику (рекомендації з подорожей, заходи безпеки) та реакції фінансових і інвестиційних потоків. Ці реакції мають динамічний характер і визначаються інтенсивністю, тривалістю та географічним контекстом геополітичного шоку [38]. Основні форми реагування туристичного ринку на геополітичну нестабільність охоплюють:

1. Механізми швидкої (короткострокової) реакції ринку

1.1. Миттєве падіння попиту. Після окремого геополітичного інциденту (теракт, ескалація збройного конфлікту) спостерігається різке зниження числа бронювань і скасування поїздок у постраждалому регіоні та часто – у суміжних територіях. Оцінки для Європи після атак 2015–2016 рр. показують помітне тимчасове зниження авіаційного пасажиропотоку, що оцінювалося IATA в порядку 1.6% для міжнародних перевезень упродовж року після інцидентів, з відповідними втратами виручки [28].

1.2. Шок сприйняття ризику. Геополітичні події змінюють суб'єктивну оцінку безпеки потенційних туристів; це проявляється в підвищеній чутливості до туристичних запитів (travel advisories), збільшенні запитів на гарантії безпеки та відміні поїздок. Цей причина миттєвого та короткострокового падіння попиту. І хоча туристичний напрямок значно постраждав від агресії росії, але, якщо фактори привабливості, які спонукали людей подорожувати, все ще існують, люди все одно приїжджатимуть [49].

1.3. Інституційні обмеження. У відповідь уряди та авіаційні компанії можуть тимчасово обмежити повітряне сполучення, ввести заборони або змінити правила транзиту, що технічно ускладнює можливість подорожей. Такі дії швидко посилюють економічний ефект шоку. Військовий наступ росії в Україні становить ризик для міжнародного туризму. Він посилив і без того високі ціни на нафту та транспортні витрати, збільшив невизначеність і спричинив перебої в подорожах у Східній Європі. Згідно з даними Eurocontrol, окрім України

постраждалими напрямками є Республіка Молдова, де з 24 лютого кількість рейсів скоротилася на 69% (порівняно з рівнями 2019 р.), Словенія (-42%), Латвія (-38%) та Фінляндія (-36%) [61].

2. Поведінкові та маркет-ринкові адаптації (середньо- та довгострокові)

2.1. Диверсифікація маршрутів і продуктів. Туроператори і авіакомпанії переводять маркетингові ресурси на безпечніші або регіонально віддалені напрямки, створюють «альтернативні» маршрути та продукти (регуляція типових пакетів, короткі подорожі, тематичні тури). Це зменшує залежність від одного великого ринку або маршруту і підвищує гнучкість пропозиції. Стратегії стійкості та багатовимірний підхід до кризового менеджменту для розвитку сталого туризму є важливим для підвищення здатності сектору протистояти майбутнім збоям та адаптуватися до нових викликів [49].

2.2. Зростання значення внутрішнього та близького туризму. Після зовнішнього шоку компанії й уряди стимулюють внутрішній попит (substitution effect): рекламні кампанії «подорожуй всередині країни», пільгові програми, пакети для місцевих мандрівників – як тимчасовий інструмент збереження попиту та зниження сезонних втрат. UNWTO і практики окремих держав підтверджують цю стратегію як одну з найпоширеніших відповідей [47].

2.3. Посилення заходів безпеки та сертифікацій. Бізнес інвестує в фізичну й операційну безпеку (контроль доступу, навчання персоналу, плани евакуації), а також у сертифікацію безпечної роботи як елемент конкурентної переваги («safety as marketing»). Такі інвестиції зменшують відчуття ризику споживачів і пришвидшують відновлення довіри [19].

2.4. Ціноутворення і політика повернення коштів. Щоб стимулювати попит, оператори впроваджують гнучкі умови бронювання, страхові продукти з покриттям геополітичних ризиків (де дозволено) та промо-ціни; це пом'якшує бар'єри входу для обережних споживачів. Кількість туристів, що прибувають та попит на туристичне розміщення залежать від міжнародних ринків, від наявності терористичних атак в інших країнах [49].

3. Реакція фінансових і інвестиційних структур

3.1. Перегляд інвестиційних ризиків. Інвестори відкладають або реорієнтують капітальні проєкти в ризикових дестинаціях, що знижує довгострокові інвестиції в інфраструктуру туризму й уповільнює відновлення. На макрорівні це може спричинити зниження конкурентоспроможності регіону [26].

3.2. Роль страхування. Страхові компанії переглядають тарифи та умови покриття, часто виключаючи прямі військові дії чи терористичні акти зі стандартних полісів; це створює додаткові бар'єри для бізнесу й споживачів, що вимагають спеціалізованих рішень [49].

4. Приклади емпіричної реакції ринку (кейси):

4.1. Після серії атак 2015–2016 рр. (Париж, Брюссель і ін.), пасажиропотік європейських авіаліній знизився приблизно на 1.6% у наступному році, що спричинило багатомільярдні втрати виручки; ефект був відносно тимчасовим, однак він виявив різну чутливість окремих напрямків і сегментів ринку [21].

4.2. Після-терактові зміни в іміджі дестинацій. Дослідження демонструють, що певні дестинації потребують цілеспрямованих імідж-кампаній і «image repair» для повернення попиту, причому процес може тривати роками і вимагати великих бюджетів на PR та заходи безпеки. Туристичні кризи, спричинені тероризмом, характеризуються різким зниженням в'їзного туризму та серйозним погіршенням іміджу туристичного напрямку [20].

4.3. Вплив російської агресії проти України (2022–...). Конфлікт спричинив як прямі руйнування туристичної інфраструктури, так і довгострокові зміни в потоках (втрата частини російського ринку, зміни транзитних маршрутів, підвищений попит на безпечніші європейські напрямки). UN Tourism оцінив ризики для глобального відновлення туризму та назвав можливі втрати в міжнародних надходженнях. На національному рівні відбуваються ініціативи з підготовки пост-воєнного відновлення й промоції (приклад – співпраця України з міжнародними онлайн-платформами для підготовки маршрутів майбутнього) [61].

5. Управлінські та політичні відповіді: від тактики до стратегії

5.1. Розбудова кризового менеджменту й координація. Ефективна реакція вимагає координації між міністерствами, бізнесом і місцевими громадами: створення оперативних штабів, кластерів безпеки, протоколів інформування туристів і механізмів швидкого відновлення сервісів. Регіональні практики та міжнародні настанови (UN «Tourism», ЄС, АРЕС) рекомендують стандартизовані протоколи кризової комунікації і планування [47].

5.2. Стратегія диверсифікації ринків джерел. Щоб знизити вразливість, дестинації прагнуть розширити географію ринків-джерел туристів (географічна диверсифікація), орієнтуючись на країни/регіони з меншою кореляцією ризиків. Це зменшує ймовірність одночасної втрати усіх потоків через специфічний регіональний шок [48].

5.3. Інвестиції в репутацію й цифровий маркетинг. Державні агенції та бізнес використовують таргетовані диджитал-кампанії, які підкреслюють безпечні аспекти пропозиції, сертифікацію й соціальну відповідальність; це допомагає скоротити часовий лаг відновлення попиту [47].

6. Наслідки для моделювання та прогнозування ринку

Реакція ринку на геополітичні шоки демонструє, що моделі прогнозування туризму повинні враховувати не лише економічні змінні, а й індикатори політичного ризику, медіа-інтенсивність подій та поведінкові фактори споживачів (travel advisories, страховий ландшафт). Індекси, що поєднують дані про інциденти (наприклад, Global Terrorism Database) з економічними показниками, дають змогу оцінити чутливість конкретних дестинацій і розробити прогнози розвитку.

Отже, реакція туристичного ринку – мультиканальна: поведінкові зміни споживачів, бізнес-адаптації, державні обмеження і рух капіталу взаємодіють та посилюють ефекти геополітичних шоків. Для зниження вразливості дестинаціям слід поєднувати короткострокові заходи (гнучкість бронювання, посилення безпеки, підтримка малих бізнесів) з довгостроковими стратегіями (диверсифікація ринків, інвестиції в інфраструктуру і репутацію). Політика має спиратися на системи раннього попередження, міжвідомчу координацію та

прозору комунікацію з туристами; це найбільш ефективно зменшує часовий лаг відновлення попиту після шоку.

2.3 Роль дипломатії туризму у зниженні впливу геополітичних ризиків

Дипломатія туризму поєднує зовнішньополітичні інструменти та політики розвитку туризму з метою встановлення і підтримання міждержавних зв'язків, зміцнення міжнародного іміджу та створення умов для стійкого міждержавного турпотоку. Цей підхід розглядає туризм не лише як економічну галузь, а як платформу для культурного обміну, довіри та діалогу, що важливо під час або після геополітичних криз. Туристична дипломатія – це стратегічне поєднання низької та високої політики на національному рівні. Її мирний дискурс та гнучкий підхід збагачують теорію дипломатії та міжнародних відносин; вони також підвищують цінність туризму та збагачують його функції [34].

Дипломатія туризму сприяє зниженню впливу геополітичних ризиків на туристичні потоки через такі механізми:

- офіційні двосторонні та багатосторонні канали комунікації (узгодження безпекових протоколів, відновлення повітряного сполучення, спільні заяви про безпечність регіону);
- репутаційні ініціативи (координовані PR-кампанії на зовнішніх ринках, які інформують про заходи безпеки та адаптації);
- культурно-дипломатичні проєкти (фестивалі, обміни, освітні програми), що відновлюють довіру «людина-до-людини» і пом'якшують страхи туристів;
- домовленості про захист туристів і взаємну допомогу у кризах (погоджені процедури евакуації, консульська підтримка). Ці механізми діють як каркас, що дозволяє скоротити часовий лаг для відновлення потоків після шоку

У практиці дипломатії туризму помітні як історичні приклади (білетування біполярних зв'язків у холодну війну через туризм), так і сучасні ініціативи, коли держави активно використовують спільні промо-кампанії для відновлення попиту після терактів чи політичних криз. Досвід показує: швидка,

скоординована дипломатична комунікація, що супроводжується конкретними заходами безпеки, пом'якшує негативний імідж і пришвидшує повернення туристів. Взаємозв'язок туризму з питаннями зовнішньої торгівлі, культурного обміну та людських контактів, які формували суперечки щодо туризму протягом Холодної війни, у післявоєнний бум міжнародних подорожей зробив туризм питанням міжнародної дипломатії [43].

На міжурядовому та міжурядово-галузевому рівнях сформувались численні програми й інструменти, що спрямовані на підвищення безпеки туристів та стійкості дестинацій. Серед них – стандартизовані методики оцінки ризику, технічні настанови для авіації та прикордонного контролю (IATA), ініціативи із сертифікації безпечних дестинацій та багатосторонні програми технічної допомоги (UN Tourism SAFE-D та інші проєкти ООН/регіональних організацій). Ці ініціативи мають як превентивний, так і відновлювальний характер: від оцінки вразливостей до практичних процедур кризового реагування [63].

Систематичне впровадження міжнародних настанов і сертифікацій значно підвищує готовність дестинацій до криз та скорочує втрати в доходах після інцидентів. Однак ефективність залежить від місцевої спроможності до впровадження (фіскальні ресурси, навчання персоналу, взаємодія з правоохоронними структурами). Тому міжнародні ініціативи повинні супроводжуватися програмами технічної допомоги й фінансової підтримки для найуразливіших дестинацій [63].

Кризові ситуації, пов'язані з геополітичною нестабільністю, мають транскордонний характер: зміни маршрутів, перенаправлення потоків, евакуація громадян, консульська допомога – усе це вимагає узгоджених дій держав. Співпраця між державами (включно з міжміністерською координацією, двосторонніми меморандумами й регіональними платформами) дозволяє мінімізувати фрагментацію реакцій і забезпечити більш ефективне відновлення руху туристів [48].

Практичні механізми співпраці включають: двосторонні протоколи щодо відновлення авіаційного сполучення та транзитних коридорів; обмін оперативною інформацією між консульствами і авіаційними органами; координація в питаннях медичної допомоги та евакуації туристів; спільні інформаційні кампанії для точного інформування потенційних мандрівників. Такі форми співпраці зменшують невизначеність і підвищують швидкість відновлення потоків.

Європейські приклади координації в межах цивільного захисту і досвіду після терактів демонструють, що заздалегідь погоджені плани евакуації, спільні тренування й обмін даними дозволяють уникнути панічних скасування і полегшують логістику повернення туристів додому. Аналіз показує також, що відсутність таких домовленостей посилює економічні втрати та підриває довіру до інституцій [48].

Отже, дипломатія туризму виступає важливим інструментом пом'якшення наслідків геополітичних ризиків через механізми комунікації, репутаційної роботи та договірної координації. Міжнародні ініціативи (UN Tourism SAFE-D, стандарти IATA, регіональні програми цивільного захисту) надають практичні інструменти для оцінки ризиків та планування кризового реагування, але їхня ефективність залежить від локальної спроможності до впровадження. Транскордонна співпраця держав у кризовому менеджменті туристичних потоків є необхідною умовою оперативного відновлення туризму – її слід закріпити у вигляді протоколів, угод та регулярних тренувань.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ ДИПЛОМАТІЇ ТУРИЗМУ У ЗНИЖЕННІ РИЗИКІВ І ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНИХ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ

3.1 Механізми впливу дипломатії туризму на формування безпечних туристичних маршрутів

Механізми впливу дипломатії туризму на формування безпечних туристичних маршрутів слід розпочати з усвідомлення її системної природи: дипломатія туризму не обмежується лише промоцією країни за кордоном, вона інтегрує інтереси зовнішньої політики, сектора туризму, безпекових інституцій і міжнародних організацій у єдину мережу координації. У цьому значенні туристична дипломатія виступає посередником між м'якими (культурно-іміджевими) і жорсткими (інституційно-безпековими) інструментами державного реагування на геополітичні ризики: саме через неї проходять домовленості про стандарти безпеки, протоколи транскордонної мобільності й спільні інформаційні кампанії, що формують довіру потенційних мандрівників і тим самим впливають на вибір маршрутів

Туристична дипломатія використовує туризм для активізації двосторонніх та багатосторонніх зв'язків між державами. Наприклад, Малайзійська стратегія – використання туристичної дипломатії як інструменту для просування туристичного потенціалу цієї країни, з одного боку, та зміцнення міжнародних відносин, з іншого [37].

Коли йдеться про саме ядро взаємодії з інституціями міжнародної безпеки, необхідно виокремити кілька взаємопов'язаних функцій. По-перше, дипломатія туризму забезпечує політичний рівень погодження технічних рішень: через двосторонні та багатосторонні переговори узгоджуються стандарти прикордонного контролю, обмін даними між правоохоронними відомствами і правила відновлення авіаційного сполучення після інциденту. Ці домовленості перегукуються з ініціативами профільних міжнародних організацій (зокрема UN Tourism та IATA), які пропонують уніфіковані методики та технічні настанови

для безпечного відновлення руху туристів. Саме дипломатичні канали створюють умови, за яких такі методики стають операційною реальністю на національному і регіональному рівнях.

По-друге, дипломатична взаємодія сприяє координації кризового менеджменту через створення спільних протоколів і симуляційних тренувань. У ситуаціях, коли кордони змінюють свій функціонал (наприклад, відкриття «тимчасових коридорів» або узгодження евакуаційних маршрутів), успіх логістичного рішення залежить від попередньо погоджених процедур між міністерствами закордонних справ, авіаційними регуляторами, прикордонними службами й локальними органами влади. Дипломатія туризму виступає ініціатором та координатором таких заходів, поєднуючи галузеві інтереси з вимогами національної безпеки і міжнародного права. Практичні рамки для цього постачаються як у вигляді міжнародних настанов (наприклад, UN Tourism SAFE-D), так і через регіональні ініціативи з кризового планування, які підсилюють оперативні можливості локальних служб. Ініціатива ООН щодо безпеки туристичних напрямків (SAFE-D) – це стратегічна ініціатива, спрямована на покращення готовності до криз, реагування на них та відновлення в туризмі в усьому європейському регіоні. Розроблений службою ООН з туризму та ініційований Чехією, проект має на меті підтримати держави-члени у зміцненні їхніх можливостей управління кризами шляхом обміну знаннями, регіональної співпраці та узгодження політики [15].

По-третє, дипломатичні інструменти виконують важливу функцію «мосту довіри» між державними інституціями та приватним сектором. Туроператори, авіакомпанії та страхові компанії реагують на геополітичні події не лише технічними рішеннями, а й на підставі оцінки прозорості та надійності державних протоколів. Саме через офіційні дипломатичні заяви, меморандуми про співпрацю та багатосторонні угоди про інформаційний обмін держава може сигналізувати ринку про контрольованість ситуації й готовність до захисту подорожуючих, що прискорює відновлення здатності до прийому туристів і дозволяє формувати «безпечні маршрути» з меншою премією ризику для

операторів. Зв'язок між такими політичними сигналами та поведінкою ринку підтверджують емпіричні дослідження, які фіксують швидкість відновлення потоків у регіонах із чіткими дипломатично погодженими протоколами. Європейська туристична комісія (ETC) висвітлює зростаючу частоту та серйозність криз, що впливають на туристичний сектор у Європі та в усьому світі. Зі зміною глобальної динаміки подорожей та більшою взаємопов'язаністю економік туристична галузь стикається з підвищеною вразливістю до криз, від пандемій до геополітичної напруженості та екстремальних погодних явищ. Нещодавні виклики, такі як COVID-19 та війна в Україні, показали, що європейські туристичні напрямки повинні бути готові до складних довгострокових загроз [22].

Особливу роль має технічна кооперація в межах дипломатичних відносин: приклади включають узгодження стандартів обміну пасажирськими даними, впровадження автоматизованих систем прикордонного контролю і координацію авіаційних процедур. IATA та інші галузеві інституції розробили «Secured and Simplified Borders» підходи, які саме через дипломатичні канали інтегруються у національну практику – від законодавчих змін до інфраструктурних проєктів в аеропортах. Впровадження таких рішень дозволяє сумістити вимоги безпеки з потребою у швидкій та плавній мобільності, що є ключовим при формуванні безпечних міжнародних маршрутів.

Крім формальних процедур, дипломатія туризму активізує багатовимірну інформаційну координацію: обмін розвідувальними і оперативними даними, оперативні повідомлення для туристів та спільні PR-кампанії, спрямовані на відновлення довіри. Ці інформаційні механізми критично важливі, оскільки сучасне сприйняття ризику формується не стільки об'єктивними показниками, скільки швидкістю і якістю комунікації – і тут дипломатичні інструменти задають тон і достовірність повідомлень. Координована інформаційна політика, підтримана офіційними міждержавними каналами, зменшує простір для дезінформації й тимчасових панічних реакцій, що сприяє більш плавному перенаправленню потоків і формуванню стабільних безпечних маршрутів.

Взаємодія туристичної дипломатії з інституціями міжнародної безпеки реалізується через поєднання політичного погодження стандартів, практичної координації кризових процедур, технічної інтеграції систем контролю та оперативної інформаційної співпраці. Ця багаторівнева взаємодія є передумовою для створення маршрутів, які одночасно відповідають критеріям безпеки й зберігають доступність для туристів; її ефективність залежить від якості дипломатичних каналів, спроможності локальних інституцій впроваджувати міжнародні стандарти та оперативності обміну інформацією між всіма зацікавленими сторонами.

У сучасному контексті геополітичної нестабільності міждержавні угоди й меморандуми набувають надзвичайної важливості для курування безпеки міжнародних туристичних маршрутів. Вони забезпечують правову й координаційну основу, необхідну для формування узгоджених протоколів співпраці в питаннях транскордонного руху туристів, обміну безпековою інформацією та стратегій кризового реагування. Такі міжнародні договори є не просто деклараціями намірів – вони конструюють реальні інструменти управління ризиками, інтегруючи дипломатичні, безпекові та туристичні інституції в єдину мережу функціональної взаємодії.

Зокрема, Україна уклала низку двосторонніх угод про співпрацю в галузі туризму, які регламентують співробітництво держав у питаннях розвитку туристичної інфраструктури, обміну туристичними технологіями і взаємного просування напрямків. При цьому ці угоди створюють також юридичні рамки для більш глибокої координації безпеки: у них може передбачатись створення спільних туристичних комісій, які регулярно зустрічаються для планування програм, обміну даними та узгодження протоколів. Прикладом тому є Угода про співробітництво в галузі туризму України з іншими державами, яка була укладена 17 лютого 2006 р. та передбачає створення спільної «Змішаної туристичної комісії» для розробки спільних проєктів [13].

Також меморандуми, які формалізують «взаєморозуміння», слугують інструментом політичного загартування довіри: через них держави фіксують

наміри реагувати на надзвичайні ситуації, домовляються про процедури консульської підтримки туристів, евакуації або спільного моніторингу ситуації. За таких умов туристичний маршрут може отримати статус «консенсусно безпечного» – тобто того, по якому сторони зобов'язуються заздалегідь координувати дії у кризових випадках. Це дозволяє не лише знижувати ризики, а й створює репутаційну перевагу для маршрутів, які підтримані такими міжнародними документами.

Угода про співробітництво в галузі туризму між Україною та багатьма іншими країнами – відображення цього підходу. Згідно з офіційним переліком міжнародних актів Міністерства економіки України, існують угоди з державами, серед яких Грузія, Греція, Кіпр та інші, які містять положення про регулярний обмін інформацією щодо туризму та спільні проєкти. Цими меморандумами визначено важливість двосторонніх зв'язків у галузі туризму для економічного розвитку обох країн і розглядаючи їх як важливий фактор покращення взаєморозуміння між народами двох держав [8].

Такі документи є базою для розробки спільних протоколів безпеки, особливо у випадку необхідності створення транскордонних туристичних коридорів або відновлення маршрутів після кризи.

У ширшому регіональному контексті Україна бере участь у багатосторонньому туризмі через регіональні формати. Наприклад, у межах Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС) існує угода про співпрацю в галузі туризму, підписана у 1994 році, яка передбачає регулярні консультації, обмін досвідом, а також спільні ініціативи з розвитку туристичної інфраструктури.

Цей тип багатосторонніх угод дозволяє державам формувати безпечні транскордонні маршрути, підсилені інституційною координацією та довірою між сторонами.

Крім правового закріплення механізмів співпраці, такі угоди також мають превентивний характер: вони попередньо визначають обов'язки сторін на випадок кризових ситуацій – наприклад, в частині інформування громадян,

евакуацій або консульської допомоги. Таким чином, міждержавні угоди та меморандуми слугують фундаментом для побудови безпечних туристичних маршрутів як системно-регульованих коридорів мобільності, що знижують політичні й безпекові ризики для учасників.

Координація візово-консульської політики виступає одним із ключових інструментів дипломатії туризму, що дає змогу формувати безпечні, прогнозовані та стратегічно сплановані туристичні маршрути. Консульські угоди регламентують не лише права й обов'язки консульських посадових осіб, але й можуть включати положення про візи, транзит та захист громадян. Режим в'їзду – це один із перших бар'єрів для подорожуючих, дипломатичні зусилля з лібералізації або спрощення візового режиму можуть значно вплинути не лише на обсяги туристичних потоків, а й на їх розподіл географічно та часово, що має велике значення для управління ризиками. Наприклад, у консульській конвенції між Україною та іншими державами передбачено, що консульські посадові особи мають право видавати, подовжувати або анулювати візи для в'їзду, виїзду або транзитного проїзду через територію однієї зі сторін [6].

Зокрема, спільні міждержавні зусилля в питаннях візової політики дозволяють погодити «безпечні коридори» для туристів через спрощення консульських процедур. Коли держави домовляються про взаємне визнання віз, встановлення спільних центрів подання документів або впровадження мультівіз, це знижує адміністративний тиск на туристів, одночасно підвищуючи прозорість і контроль за потоками. Такі угоди можуть включати пункти про обмін консульською інформацією, спільні оцінки ризику для мандрівників (наприклад, вразливі райони, питання безпеки) та узгодження дій у разі надзвичайних ситуацій – від хвороб до політичних криз.

У міжнародно-правовому вимірі роль таких угод підтверджується системою джерел консульського права. У дипломатичній практиці реалізація цих механізмів означає тісну взаємодію міністерств закордонних справ, консульських служб і туристичних агентств. Такі документи створюють правову платформу для координації дій консульств, що включає обмін інформацією про

ризика для туристів, погодження протоколів консульської підтримки та механізмів реагування на надзвичайні ситуації, готують спільні інформаційні меморандуми для консульських установ, а також виробляють стандартизовані процедури надання допомоги туристам за кордоном, наприклад, в частині евакуації чи консульської підтримки.

Цей підхід не лише спрощує логістику для туристів, але й знижує невизначеність, пов'язану з можливими кризами, що, в свою чергу, підсилює стійкість туристичного маршруту.

Координація візового режиму також може мати спрямований вплив на формування потоків туристів. За допомогою дипломатичних зусиль держави можуть узгоджувати спрощені процедури візового оформлення: взаємне визнання віз, створення спільних візових центрів або видача мультівіз. Координація візового режиму може стимулювати потокову диверсифікацію, зменшуючи залежність від одних лише традиційних ринків. Наприклад, зниження вартості віз та спрощення процедури їх оформлення ... є одним з найважливіших факторів збільшення в'їзних туристичних потоків. Це знижує бар'єри для подорожуючих, але при цьому держава зберігає контроль над безпековими аспектами: через консульства здійснюється перевірка заявників, оцінка ризику, а також моніторинг транзитних і туристичних потоків.

З точки зору безпеки, через консульські канали можна запровадити обмін інформацією про потенційні загрози туристичним групам, наприклад, у регіонах із підвищеною політичною чи кримінальною нестабільністю. При належному дипломатичному погодженні такі процедури можуть включати регулярні брифінги консульств, попередження про «чорні зони» чи небезпечні маршрути та координацію роботи консулів із державними службами безпеки відповідних країн. Це створює багаторівневу систему контролю, яка захищає як мандрівників, так і державні інтереси.

Крім того, консульська дипломатія стає каналом для багатостороннього кризового управління. Наприклад, у разі надзвичайної ситуації (військовий конфлікт, пандемія, стихійне лихо) держави можуть активувати дипломатичні

угоди, які регламентують евакуацію туристів, спільні консульські штаби або коридори безпеки. Це дозволяє реагувати швидше та координовано, зменшуючи ризики для туристичної індустрії й посилюючи довіру подорожуючих до безпечних маршрутів. В рамках міжнародних угод сторони можуть домовлятися про регулярні брифінги, протоколи обміну розвідданими або попереджень, а також про механізми консульської підтримки туристів – наприклад, вивезення або евакуацію в разі надзвичайних ситуацій.

У контексті геополітичної нестабільності такі механізми є надважливими. Вони дають змогу державам: передбачати ризики і готуватися до них заздалегідь, забезпечувати захист своїх громадян у чужих країнах, створювати “безпечні коридори” для туристів через лібералізований візовий режим, підтримувати довіру туристів через офіційні консульські гарантії.

Таким чином, координація візово-консульської політики через дипломатичні канали стає не просто формальністю, а стратегічним елементом безпечного управління туристичними потоками: вона інтегрує візові механізми, безпекові інтереси й кризове реагування, що сприяє стабільнішим і прогнозованішим маршрутам міжнародного туризму.

3.2 Міжнародний досвід застосування дипломатії туризму для мінімізації ризиків

У контексті глобалізації та посилення геополітичних ризиків, досвід Європейського Союзу (ЄС) у застосуванні інструментів дипломатії туризму демонструє практичну цінність формування «безпечних туристичних коридорів». Такий підхід означає узгоджену міждержавну політику, що поєднує безпеку, мобільність і туристичний розвиток, де дипломатичні та туристичні інституції співпрацюють з метою зниження ризиків і підвищення привабливості дестинації.

Політика ЄС у сфері туризму підкреслює потребу «збільшити стійкість» туристичної галузі, розвиваючи спільні механізми координації між країнами-

членами, удосконалення транспорту, покращення інфраструктури та безпеки. Незважаючи на помітні відмінності між країнами ЄС, туризм є важливою частиною загальної економіки ЄС. У 2019 році він становив майже 10% ВВП ЄС і забезпечував близько 23 мільйонів робочих місць у Союзі. 4 лютого 2022 року Комісія опублікувала перехідний шлях для туризму. У звіті визначено 27 сфер заходів для зеленого та цифрового переходу та підвищення стійкості туризму ЄС [41]. Наприклад, у звіті «Sustainable development of the tourism sector in the ... ADRIAN Region» зазначається, що «safe tourist corridors are considered those that link countries and regions that apply safety protocols, which allow them to contain any outbreak of infections» [54].

Таким чином, коридори в розумінні ЄС стають не просто маршрутами між туристичними точками, а системами, побудованими на узгодженій безпековій та адміністративній основі.

Ключовим аспектом цих стратегій є створення міждержавних рамок, які забезпечують транспортну інфраструктуру, стандарти безпеки, інформаційний обмін, координацію між прикордонними службами та туристичними організаціями. Наприклад, дослідження Zbarsky та ін. (2023) вказує, що безпечний розвиток туристичної політики Європейського Союзу чітко спрямований на координацію захисту туристів та їхнього вільного пересування між країнами, захист їх від недобросовісної реклами, гармонізацію страхових полісів та інформування про їхні соціальні права. Також практичним елементом є диверсифікація маршрутів і кластерний підхід. У згаданому дослідженні підкреслено, що концепція кластерного підходу забезпечує безпечне конкурентне ведення бізнесу та базується на використанні агломерацій та мережових структур у активізації інноваційного розвитку туристичних кластерів у ЄС [65].

Це означає, що безпечні маршрути мають бути інтегровані з транспортними хабами, інфраструктурними вузлами та маршрутами з підвищеним рівнем координації між державами.

У ширшій перспективі, звіт Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) «Tourism Trends and Policies 2022» підкреслює, що в туристичному секторі необхідна більша стійкість до глобальних ризиків, а інструменти політики мають включати не лише економічні стимули, але й співпрацю між державами-членами, стандартизацію та цифровізацію [39].

Виходячи з цих практик ЄС, можна виокремити кілька ключових тез:

- безпечні туристичні коридори мають базуватися не тільки на туристичних, а й транспортних та безпекових механізмах;
- узгодженість між державами (єдина інфраструктура, стандарти, інформаційний обмін) значно знижує бар'єри та ризики;
- диверсифікація ринків, маршрутів і кластеризація регіонів допомагають збалансувати навантаження й покращити стійкість;
- політика повинна передбачати як превентивні, так і коригувальні заходи: від безпеки інфраструктури до кризової комунікації.

Для України та подібних держав із підвищеною геополітичною вразливістю адаптація таких підходів означає включення до туристичної дипломатії міжнародних рамок, транспортних коридорів із більшою безпековою координацією, а також «бренд-безпеки» (safety branding) маршруту як конкурентної переваги.

У регіонах, де присутні значні геополітичні ризики, дипломатія туризму набуває особливого значення як інструмент стабілізації, управління потоками туристів та мінімізації негативних наслідків для галузі. Розглянемо три такі регіони – Україну, Ізраїль і Південний Кавказ – щоб проілюструвати, які практики та дипломатичні підходи вже застосовуються, а також їхні виклики.

В умовах повномасштабної війни, що почалася з агресії РФ, туристична галузь України переживає значні труднощі, але водночас демонструє ознаки адаптації та використання дипломатичних механізмів. За даними наукових досліджень, геополітична нестабільність значно змінила структуру туристичних потоків і змусила бізнес переглянути стратегії розвитку (наприклад, зміщення на внутрішній туризм) [33].

Окремі наукові роботи підкреслюють, що безпечніші регіони України (зокрема західні області) стали відносно привабливіші для внутрішнього туризму, а «маршрути пам'яті» – об'єкти меморіалізації – відіграють нову роль у туристичному маркетингу. Окрема, «Маршрути пам'яті» не лише формують ностальгійний або освітній туристичний продукт, а й створюють імідж країни, що гідно пам'ятає свою історію та жертви, що може підвищити довіру іноземних туристів.

З точки зору безпеки, науковці також звертають увагу на те, що в Україні немає «абсолютно безпечних» регіонів під час воєнного стану, а органи влади повинні розробляти локальні підходи до забезпечення безпеки туристів, і, зокрема, удосконалювати нормативні й інституційні механізми захисту. Туристичні фірми і туристи, котрі самостійно планують свій відпочинок, можуть обрати і пропонувати туристичні маршрути із меншим рівнем виникнення небезпек пов'язаних із воєнними діями [2]. У цьому контексті дипломатичні зусилля можуть включати: координацію з іноземними урядами щодо рекомендацій подорожей, інформування та створення «зон безпеки» або коридорів для туристичних поїздок у безпечніші території.

Також важливо те, що український туристичний бізнес використовує стратегічні сценарії розвитку, наголошується на необхідності диверсифікації ринків, адаптації продукту (внутрішній туризм, воєнний / меморіальний туризм), а також активного використання міждержавних зв'язків для залучення туристів навіть під час кризи. В умовах війни, геополітичної нестабільності та пошук ефективних інструментів для виживання і подальшого розвитку українських туристичних компаній слід першочергово звернути увагу на адаптації, безпеки, маркетинг та стратегічне управління туристичною діяльністю [10].

Підсумовуючи, досвід України демонструє, що навіть під час активної агресії дипломатія туризму може відігравати роль: у побудові безпечних внутрішніх маршрутів, у репутаційному відновленні та в координації з міжнародними партнерами щодо підтримки туристичного сектора та безпеки пересування.

Ізраїль – ще один регіон із високими геополітичними ризиками, і туристична дипломатія тут виконує багатовимірні функції. Через конфлікти з сусідніми державами, терористичні загрози й безпекову нестабільність, держава активно розробляє стратегії для залучення туристів, мінімізуючи ризики за допомогою дипломатичних каналів.

Зокрема, уряд Ізраїлю та туристичні організації працюють над промоцією туристичних маршрутів, які вважаються відносно безпечними, і активно комунікують з міжнародними мандрівниками про безпекові гарантії. Наприклад, під час періодів загострень Ізраїль координує дії з посольствами інших країн, щоб надати актуальну інформацію туристам, і використовує систему travel advisories, щоб підтримати довіру.

Крім того, в регіоні Ізраїлю дипломатія туризму проявляється у культурно-дипломатичних ініціативах, які використовують спадщину – релігійні й історичні пам'ятки – як інструмент «м'якої дипломатії», залучаючи туристів, навіть незважаючи на напружену безпекову обстановку. Це підтримує міжнародні зв'язки й допомагає Ізраїлю позиціонуватися як туристично приваблива, але безпечна країна для певних сегментів мандрівників.

Також Ізраїль активно застосовує дипломатичні ресурси для забезпечення оперативної евакуації у кризових ситуаціях: консульські установи країни готують плани дій, які передбачають допомогу громадянам та іноземцям, якщо безпекова ситуація раптово погіршиться. Хоча конкретні академічні джерела про всі такі ініціативи – обмежені, цей підхід добре відображає загальну модель взаємодії дипломатії, безпеки й туризму у країні з високою геополітичною вразливістю.

Південний Кавказ – регіон з історичною напруженістю, зокрема через конфлікти навколо Нагірного Карабаху, етнічні суперечки та вплив зовнішніх держав – є прикладом, де дипломатія туризму може сприяти як стабілізації, так і економічному відновленню.

Останній розвиток подій демонструє, що з підписанням мирної угоди між Азербайджаном та Вірменією відкриваються нові туристичні можливості. За

повідомленням Euronews, саме цей мирний крок відкриває «коридори», які можуть поєднати країни регіону для туристів, створюючи транскордонні маршрути: «нові повітряні, автомобільні та залізничні сполучення зроблять подорожі по кількох країнах більш доступними».

Такі коридори можуть стати прикладом дипломатичних та інфраструктурних ініціатив: через узгодження зовнішньополітичних позицій, безпекових стандартів і транспортних логістик держави Південного Кавказу можуть залучати туристів, які раніше уникали регіону через ризики.

Слід також враховувати, що геополітичне становище Південного Кавказу визначається більшими гравцями (Туреччина, Іран), що ускладнює туристичну дипломатію. Як зазначено в аналітичному огляді, цей регіон є «геополітичним вузлом», де державні інтереси конкурують і де дипломатія має відігравати роль у забезпеченні стабільності для розвитку туризму.

Крім того, дослідження регіонального фонду (CESD) підкреслює, що після пандемії туристичний потік на Кавказі зростає, але залишається значний бар'єр у вигляді інфраструктурних обмежень і візового режиму, який держави мають узгоджувати через дипломатичні канали для створення інтегрованого туристичного продукту.

У контексті дипломатії туризму, країни Кавказу все більше розглядають регіон як «єдине туристичне простір», що може бути привабливим для мандрівників, які хочуть подорожувати між країнами Південного Кавказу. Водночас для такого підходу потрібні політична воля, безпекова координація та інвестиції в транспортні коридори, а також візова лібералізація або спрощення в'їзду.

Отже, Україна показує, що дипломатія туризму в умовах війни може працювати через внутрішні маршрути, меморіалізацію, культурні ініціативи та консульську координацію, навіть якщо міжнародний туризм значно обмежений.

Ізраїль демонструє, як країна з високим рівнем безпекових ризиків може використовувати дипломатичні засоби для залучення туристів, підтримки міжнародного іміджу та забезпечення швидкого реагування на кризові ситуації.

Південний Кавказ знаходиться на порозі трансформації: потенційні «туристичні коридори» між Азербайджаном, Вірменією та Грузією можуть стати прикладом регіональної дипломатії, заснованої на безпеці, інфраструктурі та спільній туристичній стратегії.

Такий досвід демонструє, що навіть у зонах високої геополітичної напруги туризм може бути не лише джерелом економічних ризиків, а й інструментом дипломатичного діалогу, стабілізації та спільного розвитку.

Для ефективного використання дипломатії туризму як інструмента стабілізації рекомендується: інтегрувати туризм у зовнішньополітичні стратегії, формувати міжвідомчі робочі групи (МЗС + міністерство туризму), розробляти пакетні «післякризові» дорожні карти та інвестувати в довгострокові програми культурного обміну [34].

Держава та національні туристичні організації (NTO) мають: адаптувати міжнародні стандарти до локального контексту; інкорпорувати міжнародні методики у національні плани безпеки; ініціювати участь у програмі SAFE-D та подібних платформах для обміну практиками й навчання персоналу. У дедалі складнішому та непередбачуванішому світі безпека та захист є основоположними для сталого розвитку туризму [60].

Для підвищення ефективності співпраці держав доцільно:

- формувати регіональні платформи з кризового менеджменту у туризмі;
- укладати двосторонні угоди «на випадок кризи» між державами з високим туристичним обігом;
- інтегрувати NTO, МЗС та служби безпеки у спільні тренувальні заходи та симуляції;
- забезпечувати прозору і оперативну комунікацію з громадськістю і ринком (єдина фактова інформація).

ВИСНОВКИ

Дипломатія туризму виступає комплексним інструментом державної та міжнародної політики, спрямованим на забезпечення безпеки туристичних потоків, формування позитивного міжнародного іміджу та зниження ризиків, пов'язаних із геополітичними кризами. Ключовими теоретичними положеннями є:

Туризм як елемент «м'якої сили» – він здатен формувати міжнародні відносини, підтримувати культурний діалог і зміцнювати позиції держави у глобальному контексті.

Вплив геополітичної нестабільності проявляється через зміну туристичних потоків, перерозподіл ринків, коливання попиту та формування нових маршрутів, що підкреслює необхідність адаптивних стратегій управління.

Механізми дипломатії туризму охоплюють міждержавні угоди, координацію візово-консульської політики, обмін інформацією про ризики, а також інтеграцію з культурною та гуманітарною дипломатією.

Закономірності впливу криз свідчать про те, що реакція туристичного ринку є прогнозованою і залежить від інтенсивності конфлікту, географії, тривалості та ефективності дипломатичних заходів, що дозволяє формувати безпечні маршрути та стратегічно планувати відновлення туризму.

Синергія дипломатії та безпеки є критичною для підтримки стійкості туристичного сектора: безпечні маршрути, інформаційна прозорість і міжнародне партнерство підвищують довіру туристів та зменшують негативний ефект геополітичних шоків.

Дипломатія туризму не лише виконує економічну та культурну функцію, а й стає стратегічним інструментом управління туристичними потоками у складних геополітичних умовах. Її ефективність визначається системністю, інтеграцією з безпековими інституціями та здатністю адаптуватися до змін

зовнішнього середовища, що є ключовою передумовою для формування стійких і безпечних туристичних маршрутів.

Встановлення закономірностей впливу геополітичних криз на туристичну сферу дозволяє чітко визначити закономірні реакції туристичних потоків та поведінку ринку у кризових умовах. Аналіз свідчить, що вплив геополітичних потрясінь є багаторівневим і проявляється як через різке скорочення міжнародного туризму, так і через перефокусування внутрішніх потоків на більш безпечні території.

Виявлені закономірності включають динамічність та тривалість кризових впливів, географічну диференційованість реакції туристів, а також наявність «ефекту прогнозованого ризику», коли туристи вибирають маршрути з підвищеним рівнем безпеки. Ці закономірності підкреслюють роль превентивного планування, міжнародної координації та дипломатичних заходів у зниженні негативних наслідків для туристичної галузі.

Систематизація впливу геополітичних криз створює наукову основу для розробки ефективних стратегій управління туристичними потоками, формування безпечних маршрутів та адаптації туристичної політики до умов нестабільності, що забезпечує стійкість та передбачуваність туристичного сектору у довгостроковій перспективі.

Туристична дипломатія є дієвим інструментом «м'якої сили» навіть в умовах війни та конфліктів. Досвід України, Ізраїлю та країн Кавказу демонструє, що туризм здатен не лише формувати символічну присутність держави у міжнародному просторі, а й підтримувати зовнішньополітичні позиції через культурну, гуманітарну та інформаційну комунікацію. Навіть за різкого зниження масових туристичних потоків, зростає значення віртуального туризму, культурної дипломатії, туризму пам'яті та солідарності.

Ефективність туристичної дипломатії не вимірюється лише кількістю туристів. У кризових умовах її результативність слід оцінювати через: зміну міжнародного сприйняття держави; посилення міжнародної підтримки; впізнаваність культурного бренду; присутність країни в міжнародних

туристичних, культурних і медійних платформах. Найбільш дієвими є ті моделі туристичної дипломатії, які інтегровані в державну політику та мають інституційну підтримку. Успішні приклади (Ізраїль після воєнних загострень, Грузія після війни 2008 р.) показують, що постконфліктне відновлення іміджу та туризму потребує: стратегічних комунікацій; стабільного наративу про безпеку та відкритість; державної підтримки промоції за кордоном.

Український досвід свідчить про трансформацію туристичної дипломатії у формат культурно-гуманітарної. Під час повномасштабної війни традиційний туризм практично замінено на: цифрові музеї; онлайн-екскурсії; віртуальні тури зруйнованими містами; міжнародні виставки та культурні заходи. Це формує стійкий міжнародний імідж України як держави, що бореться за свободу та цінності демократії.

У регіонах із хронічною напругою туристична дипломатія виконує функцію «містка» між конфліктами і діалогом. На Кавказі та Близькому Сході туризм часто стає майданчиком для міжкультурного діалогу, примирення та відновлення довіри. Хоча його вплив обмежений через нестабільність, він залишається важливим елементом регіональної стабілізації.

Основними факторами, що знижують дієвість туристичної дипломатії, є: небезпека та воєнні ризики; негативне інформаційне поле; недостатня комунікаційна стратегія; фрагментарна державна політика. За відсутності системності туризм стає радше жертвою геополітики, ніж її інструментом.

Туристична дипломатія найбільш ефективна у поєднанні з культурною, цифровою та гуманітарною дипломатією. Їх синергія дозволяє компенсувати втрати класичного туризму та підтримувати міжнародну присутність держави навіть під час активних конфліктів.

Туристична дипломатія в умовах геополітичної напруги не втрачає значення, а трансформується, змінюючи свої інструменти та форми. Її дієвість полягає не лише у відновленні турпотоків, а й у формуванні міжнародного іміджу, стратегічних наративів та культурної присутності країни у світі.

Аналіз механізмів впливу дипломатії туризму на формування безпечних туристичних маршрутів демонструє, що їх ефективність значною мірою визначається системністю та багаторівневістю взаємодії державних і міжнародних інституцій. Дипломатія туризму не обмежується суто культурними або промоційними заходами, а включає комплекс правових, організаційних та консульських інструментів, таких як міждержавні угоди, меморандуми, координація візової політики та обмін безпековою інформацією між країнами.

Важливим аспектом є інтеграція дипломатичних зусиль із плануванням транспортної інфраструктури та логістики туристичних маршрутів, що дозволяє створювати «коридори безпеки» з оптимальною доступністю та мінімізацією ризиків для мандрівників. Використання цих механізмів також сприяє прогнозуванню потенційних загроз, їх ранньому виявленню та оперативному реагуванню, що підвищує загальну стійкість туристичної системи до геополітичних шоків.

Застосування дипломатичних інструментів у формуванні безпечних маршрутів дозволяє державам не лише гарантувати фізичну безпеку туристів, а й підтримувати міжнародну репутацію країни як надійного туристичного партнера. Це особливо актуально для держав із підвищеною геополітичною вразливістю, де формування передбачуваних та безпечних маршрутів стає ключовим елементом стратегічного управління туристичними потоками.

Механізми дипломатії туризму є комплексним інструментом управління безпекою у міжнародному туризмі, що поєднує правові, організаційні та інформаційні підходи і дозволяє адаптувати туристичні маршрути до мінливих геополітичних умов, забезпечуючи їх стійкість, передбачуваність та надійність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі в 2023 році та їхній вплив на Україну. Прогноз Недержавного аналітичного центру «Українські студії стратегічних досліджень». URL: <https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/globalni-tendencziyi-2023.pdf> (дата звернення 07.05.2025р.).
2. Данчевська І. Р. Безпека туризму України в умовах воєнного стану. *Вісник Херсонського національного технічного університету: Сфера обслуговування*. 2023. № 2(81). С. 193 – 196. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.2.24>
3. Забалдіна Ю., Дворська І. Антикризова адаптація туристичної галузі України. *Маркетинг та менеджмент*. Вип. 156). 2024. С. 7–15. DOI: [10.31617/1.2024\(156\)07](https://doi.org/10.31617/1.2024(156)07)
4. Калашлінська М. Геополітичні та макроекономічні зміни, викликані війною в Україні. *European journal of economics and management*. V. 9 Is. 3. 2023. P. 5 – 11. DOI: [10.46340/eujem.2023.9.3.1](https://doi.org/10.46340/eujem.2023.9.3.1)
5. Кириченко О. Вплив кризових явищ на розвиток міжнародного туризму в країнах ЄС. *Економіка та суспільство*. Вип. № 42. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-39>
6. Консульська конвенція між Україною і Азербайджанською Республікою (Конвенцію ратифіковано Законом № 288-XIV (288-14) від 01.12.98). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_018#Text (дата звернення 05.07.2025р.)
7. Любіцева О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ: Альтерпрес. 2002. 436 с.
8. Меморандум про українсько-австрійське співробітництво у галузі туризму. 04.11.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/040_031#Text (дата звернення 17.08.2025р.)

9. Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України : аналіт. доп. / [Бобровицький А., Гавриленко Н., Гончарук А., Ус І., Широкий Г., Юлдашев Р.] ; за заг. ред. М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2023. С. 74.
10. Моргулець О., Шевченко О., Агеев Я. Туристичний бізнес України в умовах геополітичної нестабільності: стратегії розвитку. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 349–354. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-61>
11. Павлюх М. В., Кушней С. Р. Публічна дипломатія як тренд у сучасних політичних відносинах. *Науковий вісник ПУЕТ*. 2024. Вип. 4. С. 122–127. URL: <https://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/419>. (дата звернення 29.05.2025р.)
12. Сивенко А. В. Арт-туризм як елемент культурної дипломатії та міжкультурної комунікації. *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica Et Recreatio*. 2025. № 3. 178–191. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-3-16>
13. Угода про співробітництво в галузі туризму між Міністерством культури і туризму України та Міністерством регіонального розвитку Чеської Республіки. 17.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_041#Text (дата звернення 27.05.2025р.)
14. 14 головних конфліктів 2023 року та нові війни: геополітична мапа на 2024 рік. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/12/28/118602917/>. (дата звернення 27.10.2025р.).
15. Action framework for tourism crisis preparedness, response, and recovery in Europe. URL: https://www.untourism.int/europe/safe-d_. (дата звернення 17.09.2025р.)
16. Awais-E-Yazdan M., Popescu V., Birău R., Bărbăcioru I. C. Enhancing tourist's perceived safety and their behavioral intention in Thailand: A pathway to sustainable tourism and sustainable economic growth. *Sustainability*. 2025. V. 17 № 10. P. 4297. DOI: <https://doi.org/10.3390/su17104297>

17. Bobeka V., Gotalb G., Horvatc T. Impacts of the 2022 war in Ukraine on the travel habits of Ukrainian tourists. *Naše Gospodarstvo/ Our Economy*. 2023. V 69. № 3. Pp. 56–67. DOI: 10.2478/ngoe-2023-0018
18. Casado Claro M.-F., Pastrana Huguet J., Saavedra Serrano M. C. Tourism as a Soft Power Tool. *Journal of Tourism. Sustainability and Well-Being*. 2023. V. 11. № 2. Pp. 66–80. DOI: <https://doi.org/10.34623/snwy-ec89>
19. Crisis Management and Governance in Tourism. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/765a7513-b2bc-11ef-acb1-01aa75ed71a1/language-en>. (дата звернення 27.05.2025р.)
20. Dogru-Dastana H., Tütüncü O. Impacts of the terrorist attacks and political incidents in major cities on tourism industry: Evidence from the tourism managers in Turkey. *Cities*. 2024. V. 153. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105255>
21. Estimating the impact of recent terrorist attacks in Western Europe. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/the-impact-of-recent-terrorist-attacks-in-western-europe>. (дата звернення 27.10.2025р.)
22. European destinations to strengthen crisis preparedness strategies. URL: <https://etc-corporate.org/news/european-destinations-to-strengthen-crisis-preparedness-strategies/>
23. European Travel Commission (ETC). Crises in Tourism: Impacts and Learnings from European Destinations. *Published by the European Travel Commission*. 2024. 52. p. Brussels, Belgium. www.etc-corporate.org. ISBN: 978-92-95107-72-4.
24. Hall C. M. Crisis events in tourism: Subjects of crisis in tourism. *Current Issues in Tourism: special issue on recession and crisis*. 2010. V. 13. Is. 5. DOI: <https://doi.org/10.1080/13683500.2010.491900>
25. Henderson J. *Tourism Crises: Causes, Consequences and Management*. Routledge. 2007. URL: <https://www.routledge.com/Tourism-Crises-Causes-Consequences-and-Management/Henderson/p/book/9780750668976>. (дата звернення 21.03.2025р.)
26. Hussain B., Batool K., Ali Naqvi S. A., Magazzino C. The effect of climate policy uncertainty and geopolitical risks on tourism development: a KRLS and frequency

- domain causality analysis. *Environment, Development and Sustainability*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10668-025-06890-1>
27. IATA Factsheet The impact of the war in Ukraine on the aviation industry. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/the-impact-of-the-conflict-between-russia-and-ukraine-on-aviation>. (дата звернення 02.11.2025р.)
 28. IATA. Estimating the impact of recent terrorist attacks in Western Europe. *IATA Economic Report*. 2019. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/the-impact-of-recent-terrorist-attacks-in-western-europe/>. (дата звернення 27.02.2025р.)
 29. Impact of Ukraine war on European Tourism: macroeconomic and travel effects. URL: <https://etc-corporate.org/uploads/2022/07/IMPACT-OF-THE-UKRAINE-WAR-ON-EUROPEAN-TOURISM.pdf>. (дата звернення 17.03.2025р.)
 30. International Air Transport Association (IATA). The impact of the war in Ukraine on the aviation industry. IATA. 2022. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/the-impact-of-the-conflict-between-russia-and-ukraine-on-aviation/>. (дата звернення 27.02.2025р.)
 31. International Tourism Swiftly Overcoming Pandemic Downturn. URL: <https://www.untourism.int/news/international-tourism-swiftly-overcoming-pandemic-downturn>. (дата звернення 27.05.2025р.)
 32. James N., Menzies M., Chok J., Milner A., Milner C. Geometric persistence and distributional trends in worldwide terrorism. *Physics and Society: Chaos, Solitons, Fractals*. V. 169. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chaos.2023.113277>
 33. Kovalska L., Shchuka H., Mikhailuk A. The features of the tourist season 2022 and the prospects for the development of tourism in Ukraine. *Slovak international scientific journal*. № 88. 2024. P. 23–30. DOI: 10.5281/zenodo.13926498
 34. Li F. Tourism diplomacy: levels, attributes and functions. *Tourism Tribune*. 2019. Vol. 34. №. 3. Pp. 113–124
 35. Liu-Lastres B., Yang Y., Zhang C. X. Optimal-fit model of risk perception and travel-related attitudes. *Journal of Destination Marketing Management*.

- Theoretical/empirical.* V. 34. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2024.100958>
36. Lujun S., Yinghua H. The evolving impacts of destination crisis event strength on tourists' boycotting behavior: a crisis life cycle perspective. *Journal of Sustainable Tourism*. 2025. Pp. 1–30. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2025.2526513>
 37. Nazir F., Kumar J., Sangaran G., Ali H., Valeri M. Exploring tourism diplomacy: strategies implementation for strengthening global relations in Malaysia. *An International Interdisciplinary Journal*. Vol. 73. № 3. 2025. Pp. 487 – 500. DOI: [10.37741/t.73.3.6](https://doi.org/10.37741/t.73.3.6)
 38. Neumayer E. The Impact of Political Violence on Tourism: Dynamic Cross-National Estimation. *Journal of Conflict Resolution*. Published By: Sage Publications, Inc. Vol. 48. №. 2. 2004. Pp. 259–281. DOI: [10.1177/0022002703262358](https://doi.org/10.1177/0022002703262358).
 39. Nye J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. Public Affairs. URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/pantheon_files/files/publication/joe_nye_wielding_soft_power.pdf. (дата звернення 15.10.2025р.)
 40. OECD. *OECD Tourism Trends and Policies*. 2022. OECD Publishing: Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/a8dd3019-en>. (дата звернення 27.05.2025р.)
 41. Overview of EU tourism policy. URL: https://transport.ec.europa.eu/tourism/overview-eu-tourism-policy_en. (дата звернення 24.03.2025р.)
 42. Pascual-Fraile M. del P., Talón-Ballesteros P., Villacé-Molinero T. Chapter 3: Comparing tourist travel behaviour in crises and post-crises. *Geography, Planning and Tourism*. 2024. P. 39–5.
 43. Pedersen S. B., Stanoeva E. Tourism diplomacy in cold war Europe: symbolic gestures, cultural exchange and human rights. *Contemporary European history*. 2025. № 34. Pp. 125–141. DOI: <https://doi.org/10.1017/S096077732400016X2024>

44. Protecting tourist sites from terrorist attacks. URL: https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/2118451e-vt-mod3-tourist_sites_final-web.pdf. (дата звернення 27.05.2025р.)
45. Reisinger Y., Mavondo F. Travel Anxiety and Intentions to Travel Internationally: Implications of Travel Risk Perception. *Journal of Travel Research*. 2005. DOI:10.1177/0047287504272017
46. Reivan-Ortiz G. G., Phan T. C., Wong W.-K., Ali A., Tran H. T. T., Akhter S. Role of geopolitical risk, currency fluctuation, and economic policy on tourist arrivals: temporal analysis of BRICS economies. *Environmental Science and Pollution Research*. 2023. DOI: 10.1007/s11356-023-27736-1
47. Rethinking Tourism – From Crisis to Transformation. 2022. URL: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2022-09/from-crisis-to-transformation-WTD2022.pdf>. (дата звернення 27.05.2025р.)
48. Richard M. O. Building Resilient Tourism: Crisis Management and Sustainable Development Strategies for the Post-COVID-19 Recovery of Sub-Saharan Africa's Tourism Sector. 2024. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5015698>
49. Seabra C., Reis P., Abrantes J. L. The influence of terrorism in tourism arrivals: A longitudinal approach in a Mediterranean country. *Annals of Tourism Research*. V. 80. 2020.
50. Setiawan G., Dewantara M. H., Nimri R., Arli D. The effect of perceived risks and overall risk perception on international tourists' behavioural intention: Insights from Bali. *Journal of Travel Research*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1177/13567667241282688>
51. Singh Sh. The Role of Emotions in Tourist Decision- Making and Behaviour. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/369369700_The_Role_of_Emotions_in_Tourist_Decision-Making_and_Behaviour. (дата звернення 14.04.2025р.)
52. Slovic P. The Perception of Risk. *Disaster Prevention and Management*. 2000. 474 p. DOI: <https://doi.org/10.1108/dpm.2001.10.3.197.1>

53. Strengthening Tourism Business Resilience against the Impact of Terrorist Attack Report on the APEC Counter-Terrorism Working Group's. 2017. Indonesia, Bali. URL: https://www.apec.org/docs/default-source/Publications/2017/9/Strengthening-Tourism-Business-Resilience-against-the-Impact-of-Terrorist-Attack/217_CTWG_Draft-APEC-Final-Report.pdf. (дата звернення 23.06.2025р.)
54. Sustainable development of the tourism sector in the ADRIAN macro region A strategic proposal for the programming period 2021-2027. URL: <https://www.interreg-ipa-adrian.eu/wp-content/uploads/2023/08/Policy-Paper-Cluster-3-action-6-1.pdf>. (дата звернення 23.05.2025р.)
55. Terzić A., Petrevska B., Bajrami D. D. Personalities shaping travel behaviors: post-COVID scenario Open Access. Journal of Tourism Futures. 2022. Pp. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1108/JTF-02-2022-0043>
56. Timothy, D. J. Handbook of Global Tourism and Geopolitics. London: Routledge, 2020. DOI: <https://doi.org/10.15201/HUNGEOBULL.70.1.8>
57. Truc H. Le. Risk Perceptions Among Tourists. Encyclopedia of Tourism Management and Marketing. Pp.739–742. DOI:10.4337/9781800377486.risk.perceptions.tourists
58. Ukraine needs nearly \$9 billion to rebuild its cultural sites and tourism industry, UN agency says. URL: <https://apnews.com/article/unesco-ukraine-russia-cultural-damage-tourism-0cc4a00b45229d7d85646180d89efb41>. (дата звернення 27.05.2025р.)
59. UN Tourism. Impact of the Russian offensive in Ukraine on tourism. UNWTO. URL: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2022-05/16-05-22-impact-russia-ukraine.pdf>. (дата звернення 05.07.2025р.)
60. UN Tourism Confirms New Secretary-General. URL: <https://www.untourism.int/>. (дата звернення 07.05.2025р.)
61. UN Tourism. Impact of the Russian offensive in Ukraine on international tourism. URL: <https://www.untourism.int/impact-russian-offensive-in-ukraine-on-tourism>. (дата звернення 27.05.2025р.)

62. Webster C., Ivanov S. Tourism, geopolitics and global risks. *Tourism Management Perspectives*. V. 202241. № 100948. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.100948>
63. White Paper: Security and Safety in the Tourism Sector. Volume 1: Close links between tourism, security, safety and development. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284425440>
64. World Economic Forum & Kearney. Travel and Tourism at a Turning Point: Principles for Transformative Growth INSIGHT REPORT. 2025. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_Travel_and_Tourism_at_a_Turning_Point_2025.pdf. (дата звернення 25.06.2025р.)
65. Zbarsky V. K., Prystemskyi O. S., Konovalenko A. S., Demko V. S., Skidanov O. A. Safe Development of the Tourism. Industry in the European Space . 2023. Vol. 10. № 29. Pp. 135–154.
66. Zhang F., Cheng Q., Yanmeng Lv., L. Ning. Risk perception, travel intentions and self-protective behaviours among chronically ill tourists. *Scientific Reports*. 2025. P. 29–33. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-025-90410-8>